

Transmise dědictví

VOJTECH CEPL

1. VYMEZENÍ PROBLÉMU A POJMOSLOVÍ

Ve všech případech, kdy dědic zůstavitele zemře ještě dříve, než mohl dědictví odmítnout, vzniká otázka, zda toto dědicovo nevykonané subjektivní právo přechází na jeho další dědice či nikoliv. V právních rádech různých zemí a v různých historických obdobích je možno na tuto otázku nalézt oba možné základní typy odpovědi.

Je-li otázka zodpovídána kladně, tj. právo připouští, aby druhý dědic vykonal právo k odmítnutí, resp. přijetí dědictví za dědice předemřelého a dědil tak přímo po původním zůstaviteli, jedná se o tzv. *transmissi* dědictvého práva. Předemřelý dědic původního zůstavitele je pak nazýván *transmitentem*, kdežto jeho (druhý) dědic *transmitářem*.

Této zavedené terminologie se přidrží pro zjednodušení v dalších úvahách i tehdy, bude-li se jednat o případ, kdy daná otázka je zodpovídána záporně a transmise je tudíž vyloučena. V tomto záporném pojetí transmitář dědictví po zůstaviteli nemůže odděleně odmítnout, dědí po transmitentovi a dědictví pak sestává jednak z vlastního majetku transmitentova a jednak z dědictví po zůstaviteli, kteréžto dva majetkové soubory splynou.

Československý občanský zákoník z roku 1964 otázku dědictvé transmise výslovně neupravuje. V právní teorii se objevily protichůdné názory na její řešení, v praxi převládá stanovisko kladné, podle kterého se přiznává transmitáři právo dědictví po zůstaviteli odmítnout za transmitenta.

Domnívám se, že přijetí každého z obou stanovisek má významné důsledky pro řešení otázek souvisejících, a to jak v oboru dědictvého práva, tak i v jiných odvětvích práva, ba dokonce v oblasti teorie práva. Má tedy řešení otázky dědictvé transmise, která, jak se všeobecně uznává, patří k „obtížné a snad nejobtížnější materii dědictvého práva...“ (Č. S v o b o d a: op. cit., str. 41), význam především teoretický a nelze ji posuzovat jen z hlediska bezprostředních potřeb praxe, např. vzhledem k frekvenci transmitovaných případů při činnosti státního notářství. Ostatně vzhledem k širším souvislostem a teoretickým důsledkům patří otázka dědictvé transmise mezi klasické problémy a nebyla do důsledku vyjasněna ani v diskusi, která v odborné literatuře začala již v minulém století.

Přechod dědického práva — *transmissio hereditatis* — se jako právní institut vyvíjel v právu římském poměrně zvolna. V klasickém římském právu nárok na pozůstalost zásadně na dědice nepřecházel¹⁾ a případy transmise jsou považovány za výjimečné. Teprve zákoník Theodosianův (z roku 438) připouští transmissi, avšak pouze ve prospěch descendantů a všeobecně ji zavedly až zákoníky Justiniánovy²⁾ (z roku 527 až 565). Podle nich sukcese v delaci nastávala pouze tehdy, když se transmitář přihlásil k dědictví, dokud neuběhla lhůta deliberační a pokud tato nebyla vyžádána, do jednoho roku po tom, co se transmitent o delaci dozvěděl.³⁾

Naproti tomu v občanském zákoníku rakouském (z roku 1811) je transmise výslovně a zevrubně upravena. Přechal-li dědic zůstavitele, přecházelo jeho dědické právo na jeho dědice i předtím, než se dědictví ujal, jako jiná volně zděditelná práva (§ 537). Toto obecné ustanovení bylo specifikováno v § 809, podle kterého: „Zemře-li dědic dříve, než byl dědictví naň připadlé ujal nebo se ho vzdal, vkročí dědicové jeho, pakli jich porizující nevyloučil, anebo jiných substitutů neustanovil, v právo dědictví ujmouti, nebo se ho vzdáti.“

Výslovné zakotvení transmise v rakouském občanském zákoníku souviselo s celkovou koncepcí úpravy přechodu dědictví, zejména s institutem ležící pozůstalosti (*hereditas iacens*). Tento zákon odlišoval okamžik napaadu dědictví (*delace*) — § 536, od okamžiku přijetí dědictví (*adice*) — § 547, v mezidobí mezi těmito okamžiky se hledělo na pozůstalost tak, jako by byla v držení zůstavitele. Tato ležící pozůstalost měla charakter právnické osoby, měla způsobilost být samostatným subjektem práv a závazků, jakož i procesní způsobilost. Zákon zde fingoval právní subjektivitu tak, že personifikoval soubor jmění, který představoval zůstavitele i po jeho smrti. Dědic, který chtěl zdědit pozůstalost, musel podat dědickou přihlášku (§ 799) a nabyl ji až odevzdací listinou (§ 819). Teprve vydáním této listiny se stával dědic univerzálním sukcesorem zůstavitelovým, přešlo na něj vlastnictví k jednotlivým věcem z pozůstalosti a ležící pozůstalost zanikla tím, že splynula s jměním dědicovým. Smrtí zůstavitelovou se tedy dědictví delátovi pouze nabízelo (*deferovalo*) a tento se stal dědicem teprve přijetím dědictví podle tzv. principu adičního (*additio hereditatis*). Dědictví se nabývalo teprve konstitutivním rozhodnutím soudu. Tato ustanovení dědického práva platila v českých zemích (Čechy, Morava, Slezsko) až do 31. 12. 1950.

Na Slovensku do tohoto data nebylo občanské právo kodifikováno vůbec a dědění se řídilo zásadami *uherského zvykového práva*, které byly jako součást občanského práva obsaženy zejména ve Verböczyho Tripartitu

¹⁾ E. Tilsch: Dědické právo rakouské ze stanoviska srovnávací vědy právní. Praha 1905, str. 35, pozn. 8.

²⁾ L. Heyrovský: Dějiny a systém současného práva římského. Bratislava 1929, str. 39 a násl.

³⁾ O. Sommer: Učebnice soukromého práva římského, díl II. Praha 1935, str. 275.

z r. 1514 a později v „Dočasných soudních pravidlech“ judexkuriální konference z r. 1861.⁴⁾ Na rozdíl od rakouského dědictví se nabývalo již samotným okamžikem smrti zůstavitele (ipso iure), pro přihlašování se k dědictví nebylo žádné právní opory, dědic však mohl dědictví odmítnout. Přes tuto principiální odlišnost docházelo i podle uherského práva k dědickým transmisím obdobně jako v právu rakouském: „Ipso iure dočasně nadobudnuté — ale ani nepřijaté, ani neodmítnuté dedičstvo — ako časť poručiteľovho majetku prechadza na dedičovho dediča práve takou právnou kvalifikáciou, aká prináležela prvému dedičovi, teda spolu s právom odmietnutia.“⁵⁾

K sjednocení občanského práva na území Československa nedošlo jak známo po celou dobu první republiky, ale až po válce *občanským zákoníkem* č. 140/1950, který přinesl řadu radikálních změn, vyplývajících ze zásadních proměn společenskoekonomických. V oblasti dědického práva kromě mnoha závažných změn tento občanský zákoník přejal systém nabytí dědictví samotnou smrtí zůstavitele (§ 509) a zrušil instituci ležící pozůstalosti. Transmisí tento zákoník výslovně neupravil, a tak od jeho účinnosti (1. 1. 1951) otázka její přípustnosti a podoby je předmětem sporů v právní teorii i praxi.

Tuto otázku nevyřešil ani dosud platný *občanský zákoník* č. 40/1964 Sb., který nepřinesl v oblasti zkoumané problematiky výrazné změny, a proto diskuse o otázce transmise pokračuje. Argumenty obou stran i z období platnosti obč. zákoníku č. 141/1950 přitom neztratily na významu, neboť v dané otázce nedošlo k změně platného práva.

3. ROZDÍLNÉ NÁZORY NA TRANSMISI DĚDICTVÍ

Při kusé právní regulaci se právní věda i praxe přirozeně pokouší dotvářet pozitivní právo interpretací existujících norem. Tak je tomu i v otázce dědické transmise, která, jak již bylo řečeno, v československém platném právu není výslovně upravena. Na tuto otázku se postupně vytvořily dvě základní názorové skupiny. Jak možno předpokládat, první názorová skupina v zásadě transmisí připouští, kdežto skupina druhá ji odmítá. I když toto velmi hrubé rozdělení nevystihuje přesně odlišnosti v argumentaci uvnitř obou skupin, využijí ho za základ ke klasifikaci hlavních argumentů.

Stanovisko první skupiny, která transmisí zastává, v praxi i teorii převládá. Představitelé tohoto názoru dovozují, že: „jestliže určitá osoba se sice dožila smrti zůstavitele, po němž byla povolána k dědění, avšak zemřela, aniž za svého života mohla dát najevo, že dědictví odmítá či neod-

⁴⁾ Kromě toho pro dědění na Slovensku byl dále významný zák. čl. VIII/1840, o dědické posloupnosti poddaných, dále zák. čl. XVI/1876, o náležitostech závětí, dědických smluv a darování pro případ smrti, a konečně zák. č. XVI/1894, o pozůstalostním řízení.

⁵⁾ Dr. L. Samuelis: Odmítnutí dědictví z hlediska transmise dědictví. Rukopis diskusního příspěvku ze semináře notářských pracovníků konaného ve Varvažově v roce 1967 (zapůjčeno MS) (též — kom. NŘ, str. 816).

mítá... pak... na místo zemřelého dědice vstupují osoby povolané po něm k dědění, a těm pak přísluší právo jménem svého předchůdce neboli druhého zůstavitele dědictví po prvním zůstaviteli odmítnout či neodmítnout. Je-li tomu tak, pak se státní notářství obrátí s vyrozuměním o dědickém právu druhého zůstavitele po prvním zůstaviteli a s poučením o možnosti dědictví odmítnout na dědice druhého zůstavitele, mezi nimiž projev i jen jednoho z nich, že dědictví neodmítá, způsobí přechod práv a povinností prvního zůstavitele do majetku druhého zůstavitele“.⁶⁾ Takto souhrnně zformuloval své stanovisko kolektiv autorů „Komentáře k notářskému řádu“ z r. 1969 a přiklonil se k prvnímu názoru. Na podporu tohoto stanoviska autoři uvádějí, že: „...první názor nejenže v ničem neodporuje platné ní úpravě, ale je mnohem životnější a spravedlivější. Odpovídá také převládající praxi a tradičnímu výkladu této otázky“.⁷⁾

V témže komentáři je také výstižně formulováno stanovisko druhé skupiny, odpůrců transmise, které své konstrukci odporuje s tím, „...že smrtí pozbyl dědic, tj. druhý zůstavitel, možnosti dědictví po prvním zůstaviteli odmítnout — jde o právo ryze osobní, takže majetek zanechaný prvním zůstavitelem splynul ipso iure s majetkem tohoto dědice čili druhého zůstavitele a dědici druhého zůstavitele mají jen možnost vyjádřit se, zda dědictví tvořené oběma majetkovými podstatami odmítají či neodmítají“.⁸⁾

Sledujeme-li vývoj obou stanovisek, pak zjistíme, že ve starších pramenech je možno stanovisko první skupiny shledat nejprve v názoru Nejvyššího soudu pod E c 465/53: „Dědic předemřelého dědice, který se dožil zůstavitelovy smrti a ještě nebyl zpraven o nápadu dědictví nebo mu ještě neuplynula lhůta k prohlášení o odmítnutí dědictví, je oprávněn učinit prohlášení, že odmítá dědictví i jménem svého předchůdce.

Navrácení v předešlý stav pro zmeškání lhůty dané dědici k prohlášení, zda dědictví odmítá, není přípustné.“⁹⁾

Tento názor patrně ovlivnil i autory „Komentáře k občanskému zákoníku — Právo dědické“ z roku 1957, kteří se k otázce transmise zevrubně vyjádřili:¹⁰⁾ „Zemřel-li dědic před vyjádřením, zda dědictví odmítá či nikoli, nastává sukcese v delaci. Jeho dědické právo přechází jako celek na jeho dědice ve stejném obsahu a rozsahu, tedy i s oprávněním dědictví odmítnout, pokud dědic sám toto oprávnění měl, tj. nepočínal-li si již skutečně jako dědic. Použití tohoto oprávnění může způsobit vznik jiného dědického práva, ať již jiné osoby nebo dědicova sukcesora samotného přímo po původním zůstaviteli, a to jak v první, tak i v druhé skupině.“¹¹⁾

⁶⁾ J. Mikeš a kol.: Notářský řád — komentář. Orbis, Praha 1969, str. 213.

⁷⁾ J. Mikeš a kol.: op. cit., str. 213 (tamtéž).

⁸⁾ J. Mikeš a kol.: op. cit., str. 213.

⁹⁾ R. Holub a kol.: Komentář k občanskému zákoníku — právo dědické. Orbis, Praha 1957, str. 72.

¹⁰⁾ R. Holub a kol.: op. cit., str. 70.

¹¹⁾ R. Holub a kol.: op. cit., str. 70.

Toto vyjádření je ilustrováno i případy z praxe, nicméně není doprovázeno zdůvodněním.

Autoři odlišují případy, kdy transmitář odmítne dědictví za transmitenta, od případů, kdy neodmítne.

V případech odmítnutí podle jejich názoru „nenastává sukcese v delaci, nýbrž přímé dědické právo jiných osob. Toto dědické právo vzniká sice teprve okamžikem odmítnutí prvního nebo za prvního dědice, má však zpětnou účinnost ke dni úmrtí původního zůstavitele, ježto o odmítnutím dědici se má za to, že se dědického nápadu nedožil. Prvý dědic tu tudíž úplně odpadne z dědictví se všemi důsledky“.¹²⁾

Naproti tomu v případech, kdy transmitář dědictví po transmitentovi neodmítne, nastává sukcese v delaci s tím, že se jedná o „dva nápady, dvojí projednání a ovšem i dvojí poplatky. Při skutečné sukcesi v delaci nevzniká tedy nové dědické právo, nýbrž dědické právo vzniklé dědici zemřelému přechází na jeho dědice...“.¹³⁾

Důkladnější odůvodnění tohoto prvního a převládajícího stanoviska podává roku 1956 Č. Svoboda ve stati „Transmise“.¹⁴⁾ Spatřuje podstatu otázky přípustnosti dědické transmise v tom, zda základní subjektivní dědické právo, které podle jeho názoru spočívá v právu odmítnout (resp. přijmout) dědictví, je převoditelné či nikoliv. Dovojuje, že toto dědické právo samo může být předmětem právního poměru dědění, podobně jako jiná majetková práva.

Tím se celý problém zužuje na otázku, zda dědické právo je skutečně právem majetkovým, protože osobní práva jsou nepřevoditelná. Na tuto otázku odpovídá citovaný autor kladně: „Nemůže však být pochyby o tom, že dědické právo v subjektivním slova smyslu, které, jak jsme uvedli, záleží v první řadě v právu dědictví odmítnout nebo neodmítnout, je skutečným právem, a to právem majetkovým, kterým se majetek dědice, v daném případě transmitáře, rozmnožuje. ... V celé páté části občanského zákoníka, jednající o právu dědickém, nenalezneme jedině ustanovení a v charakteristických znacích subjektivního práva dědického nenalezneme jediný rys, který by bránil, aby subjektivní právo dědické nemohlo být podle § 28 o. z. způsobitelným předmětem ne sice všech, ale určitých právních poměrů. Je samozřejmé, že právo plynoucí z dědické posloupnosti nemůže být předmětem nájmu, výpůjčky, smlouvy schovací a řady jiných právních poměrů, ale že může být předmětem dědění, koupě, směny a darování.“¹⁵⁾ Z tohoto poznatku pak Svoboda dovozuje závěr, že: „... transmitentova smrt před odmítnutím nebo přijetím dědictví způsobuje, že toto jeho právo odmítnout nebo přijmout dědictví a nikoliv dědictví samo přejde na transmitáře, takže nabytí dědictví nutno potvrdit nikoliv transmitáři, ale transmitentovi. Jiný výsledek transmise podle nového a transmise podle starého práva není tedy způsobován různou konstrukcí

¹²⁾ R. Holub a kol.: op. cit., str. 71.

¹³⁾ R. Holub a kol.: op. cit., str. 71.

¹⁴⁾ Č. Svoboda: Transmise. Socialistická zákonost 1956, str. 37 a násled.

¹⁵⁾ Č. Svoboda: op. cit., str. 39.

transmise, ale různým okamžikem nabytí dědictví. Na tom, budeme-li této instituci říkat transmise nebo quasitransmise, málo záleží.¹⁶⁾

Toto stanovisko pak převládalo i po přijetí nového občanského zákoníku v roce 1964, převoditelnost dědického práva byla v praxi všeobecně uznávána, i když pouze mezi dědici, nikoliv tedy v široké podobě zahrnující koupi nebo darování dědického práva, jak navrhoval Č. Svoboda. Např. v příručce Právníckého ústavu ministerstva spravedlnosti, která částečně substituovala komentář k novému občanskému zákoníku, nazvané „Nové občanské právo“ z roku 1965, byla transmise akceptována slovy: „Zemřeli dědic před vyjádřením, zda dědictví odmítá, přechází jeho dědické právo na jeho dědice, tedy i s oprávněním dědictví odmítnout, pokud dědic toto oprávnění měl. Byl-li zemřelý dědic před svou smrtí o svém právu dědictví odmítnout a o následcích odmítnutí již vyrozuměn státním notářstvím, přísluší toto právo jeho dědici.“¹⁷⁾

Zevrubné odůvodnění opačného *druhého stanoviska*, odmítajícího transmise, podal M. Černý ve svém referátu na semináři notářských pracovníků konaném v roce 1965 ve Varvažově. Tento názor odporuje převládajícímu uznání transmise za účinnosti obou posledních občanských zákoníků těmito slovy: „Předpokladem transmissionis hereditatis totiž je, že se delát dožil sice okamžiku delace, nikoliv však i nabytí dědictví. Tomu zde však tak není, neboť okamžik delace s nabytím dědictví spadají časově vjedno (§ 509 o. z. z r. 1950, § 460 o. z. z r. 1964). Podle obou norem netřeba podat přihlášky k dědictví a doručení odevzdací listiny, ale dědic nabývá dědictví ex lege, leč by je později odmítl.“

Jde tudíž o to, přechází-li právo k odmítnutí dědictví na dědice, či jde-li o právo ryze osobní, které je tak úzce spojeno s osobností každého občana, že jeho smrtí zaniká a že na dědice proto nepřechází.

Otázkou vlivu smrti oprávněného na existenci jeho práva se obírá ustanovení § 95 o. z. Poněvadž je toto ustanovení systematicky zařazeno do ustanovení obecných (1–122 o. z.), platí i pro ustanovení upravující vztahy mezi zůstavitelem a dědicem (§§ 460–487 o. z.). Právo k odmítnutí dědictví však v žádném případě nelze ztotožňovat s majetkovými právy, které má na mysli ustanovení § 95 o. z. Odstavec druhý totiž upravuje jen vztahy mezi věřitelem a dlužníkem pro případ věřitelovy smrti. Z tohoto ustanovení nelze proto dovozovat, že právo k odmítnutí dědictví přechází na dědice po dědici předemřelém, protože není označeno jako právo zanikající smrtí zemřelého, jako je tomu u bolestného a náhrady za ztížení společenského uplatnění. Podle své povahy právo k odmítnutí dědictví je ryze osobním právem, poněvadž není právem podle § 95 o. z. Osobní práva občana však zanikají jeho smrtí, pokud v zákoně není výslovně uvedeno, že mohou být uplatněna určitou jinou osobou po smrti oprávněného. Tak je tomu např. podle § 15 o. z., kdy po smrti občana přísluší uplatňovat právo na ochranu osobnosti manželu a dětem, a není-li jich, jeho rodičům.

¹⁶⁾ Č. Svoboda: Transmise. Socialistická zákonost 1956, str. 37 a násl.

¹⁷⁾ Nové občanské právo. Orbis, Praha 1965, str. 623.

... Rovněž učebnice čs. občanského práva,¹⁸⁾ pokládá projev o odmítnutí dědictví za ryze osobní úkon občana.

„...Dále třeba zdůraznit, že zástupce dědicův může toto právo“ (odmítnout dědictví, V. C.) „vykonat jen podle výslovného zmocnění (§ 463 odst. 2 o. z.) a za dědice neznámé a neznámého pobytu jejich opatrovník nemůže učinit prohlášení o odmítnutí dědictví (§ 468 o. z.). Ustanovení § 460 o. z. lépe vyhovuje názor, že právo k odmítnutí dědictví nemůže na dědice přejít. Zemře-li dědic před vyjádřením o odmítnutí či neodmítnutí dědictví — pokud si již jako dědic nepočínal — nemohou již jeho dědici právo dědictví jemu deferované odmítnout, *neboť toto právo jeho smrtí zaniklo*. Dědictví deferované zemřelému se stává součástí jeho majetku a jeho dědici mohou odmítnout již jen dědictví po tomto předemřelém dědici. Odmítnutí se pak vztahuje nejen na dědictví, které získal předemřelý dědic po zůstaviteli, ale i na to, co zůstalo po tomto předemřelém dědici. Předemřelý dědic není tudíž transmitentem a dědic není transmiseřem, neboť dědictví po zůstaviteli nabyt jeho předemřelý dědic již delací a dědictví po něm pak nabývá jeho dědic. Nedochází tudíž k přechodu dědického práva předemřelého dědice na jeho dědice a dnešnímu právnímu stavu je transmise dědictví institucí neznámou.“¹⁹⁾

Závěrem přehledu těchto pouze vybraných, ale podle mého názoru reprezentativních ukázek obou hlavních stanovisek pokusím se o jejich shrnutí a vlastní uspořádání argumentů. Vzhledem k omezenému výseku tohoto zkoumání ponechávám záměrně stranou argumenty obou stran z oblasti procesních ustanovení a odkazuji na citovanou literaturu.²⁰⁾

Jednotlivá stanoviska je možno shrnout pomocí následujících grafických modelů. Pro názorné srovnání uvádím i model transmise podle rak. občanského zákoníku z r. 1811 (ABG).

Prvá tabulka znázorňuje přechody dědictví a dědických práv po smrti transmitentově, jehož transmitář neodmítl dědictví ani jménem transmitenta ani svým:

Tab. I.	A. ABG — 1811 (transmise)	B. Svoboda — 1956 (quasitransmise)	C. Černý — 1965 (netransmise)
Zůstavitel	1D	1D	1D
Transmitent	2D p1D	2D p1D	2D p1D
Transmitář	p2D	p2D	p2+1D

1D — první dědictví (po zůstaviteli), 2D — druhé dědictví (po transmitentovi), p1D — právo odmítnout (přijmout) první dědictví, p2D — právo odmítnout (přijmout) druhé dědictví.

¹⁸⁾ Učebnice čs. občanského práva. Orbis, Praha 1965; díl 2, str. 497 (P. Plank).

¹⁹⁾ M. Černý: Transmise dědictví v platném právu. Nepublikovaný rukopis — nástin referátu na semináři ve Varvažově z 5. 12. 1967, str. 7–8 (zapůjčeno prostřednictvím ministerstva spravedlnosti).

²⁰⁾ M. Černý: op. cit., str. 7; Č. Svoboda: op. cit., str. 39 a násled.

Druhá tabulka znázorňuje přechody, při kterých k transmisi nedojde za předpokladu, že transmitář odmítá dědictví jménem transmitenta, resp. v modelu C obě dědictví (která splynula v jeden celek):

Tab. II.	A. ABG — 1811	B. Svoboda — 1956	C. Černý — 1965
Zůstavitel	1D ostatní dědici transmitentovy parentely	1D ostatní dědici transmitentovy dědické skupiny	1D
Transmitent	2D p1D	2D p1D	2D p1D ostatní dědici transmitářovy dědické skupiny
Transmitář	p2D	p2D	p2+1D

Rozdíl mezi transmisí typu A. a B. není v teorii zcela nesporný (viz tabulka I) a hlavně má v praxi velký význam. Kdežto v prvním případě (A.) dědictví přechází přímo na transmitáře a tudíž podléhá jen jednou poplatkům a zdanění, v případě (B.) nejprve přejde na transmitenta (byť fingovaně) a pak na transmitáře, a proto musí být zpoplatněno dvakrát. Kromě toho není jasno a nikdy nebyla jednoznačně vyřešena procesní otázka, zda obě dědictví se mají projednávat společně, či odděleně. Spory v těchto otázkách mají velmi dlouhou tradici, existovaly již za platnosti obč. zákoníku z r. 1811 a přetrvávají dodnes.²¹⁾

Jádro dnešního sporu spatřuji v rozdílnosti názorů obou skupin na dva problémy, které je v tabulce znázorněno jako pojetí B. a C., jejichž odlišné řešení je základem argumentace, která vede k přijímání či odmítání transmise.

První problém spočívá v tom, *zda institut transmise není vyloučen systémem dědění ipso iure*, neboli jinými slovy, je-li možná transmise v dědickém právu, ve kterém se dědictví nabývá smrtí zůstavitele.

Druhý problém, na který se zejména soustředily obě strany v diskusi, záleží v *převoditelnosti* či *nepřevoditelnosti subjektivního dědického práva*, což je spojováno s jeho majetkovou či osobní povahou.

Dříve než přistoupím ke kritickému rozboru obou problémů odděleně, považuji za nezbytné přiznat, že jsem dospěl k závěru o jejich neřešitelnosti metodou, která dosud v diskusi převládala. Snahou všech autorů bylo odvodit odpověď na dané otázky pouze z ustanovení platného práva. Výkladem právních norem je vskutku často možno najít nepřímou odpověď na otázky, které zákon výslovně neřeší. Domnívám se však, že obvyklé

²¹⁾ E. Liška: Transmise podle občanského zákona a její použití v praxi. Praha 1929, České právo, roč. XI, č. 7, 8, 9, str. 57 a násl.

metody interpretační, jako např. extenzivní výklad nebo analogie, mají své hranice a nemohou vždy kusé právo doplnit.

Je tomu tak zejména v případech, kdy z platného práva vyplývají nejméně dvě protichůdné interpretace a chybí i eventuální norma, která by určila hierarchii těchto možných interpretací.

Takovým případem je právě dědická transmise. Domnívám se, že nedostatek výslovné úpravy tohoto institutu nelze nahradit sebeumnějšími interpretačními konstrukcemi, ale je nutno otevřeně přiznat, že se jedná o tzv. „mezeru v zákoně“.

Z tohoto důvodu považuji za nezbytné rozšířit dosavadní diskusi také do roviny de lege ferenda a využít další metody, které se uplatňují i při tvorbě práva. Základní otázky, které nastolily dosavadní rozbor de lege lata, však přitom neztrácejí na významu a musí být i v rámci úvah o eventuální budoucí úpravě či sjednocující judikatuře.

4. PROBLÉM PRVÝ: TRANSMISE A DĚDĚNÍ IPSO IURE

Jak již bylo řečeno, někteří představitelé názorové skupiny odmítající transmissi argumentují tím, že tento institut předpokládá právní úpravu dědění, ve které je odlišen okamžik nápadu dědictví (*delace*) od okamžiku jeho nabytí (*adice*). Vycházejí přitom z doslovného výkladu ustanovení § 460 o. z., podle kterého: „Dědictví se nabývá smrtí zůstavitele.“ Toto ustanovení, vzato samo o sobě, vskutku na první pohled transmissi vylučuje: Nabytím dědictví po zůstaviteli splyne majetek transmitentův s tímto dědictvím v jeden celek. Dědické právo k dědictví po zůstaviteli se tak naplňuje a zaniká — nemůže tudíž přejít na transmitáře...

S tímto zdánlivě logickým způsobem uvažování nelze souhlasit. Ustanovení § 460 má totiž zčásti fiktivní povahu. Uvedeme-li ho při výkladu do širších souvislostí s ostatními ustanoveními, např. § 463, který upravuje odmítnutí dědictví, pak je patrné, že § 460 určuje *okamžik nabytí dědictví* k okamžiku smrti zůstavitele, ve skutečnosti však nevylučuje možnost toto dědictví odmítnout. Jinými slovy z toho, že v případech, kdy nedojde k odmítnutí dědictví, zákon finguje okamžik nabytí takového dědictví *ex tunc* k okamžiku smrti zůstavitele, nelze dovozovat, že k nabytí dědictví musí dojít vždy.

Zákonodárce tím, že zvolil z možných konstrukcí úpravy přechodu dědění tu, která je nejjednodušší, totiž takovou, ve které se dědictví nabývá bezprostředně smrtí zůstavitele, vyloučil řadu problémů, které vyplývají z konstrukcí určujících přechod dědění zprostředkovaně. Z hlediska efektivnosti má platná úprava četné přednosti před komplikovanými konstrukcemi zprostředkujícími, jakou je např. ležící pozůstalost (ABG — 1811, Italský obč. zákoník — 1942) nebo dočasný převádějící správce dědictví (The Inheritance Act — 1938, The Intestates Estates Act — 1952). Bezprostřední nabývání dědictví je ostatně zakotveno ve všech právních rádech evropských socialistických zemí i v mnohých občanských zákonících bur-

žozních (Code civil — 1807, BGB — 1900). To však neznamená, že tato jednodušší a efektivnější úprava nemá též fiktivní aspekt.

Ačkoliv to není výslovně stanoveno (na rozdíl od občanského zákoníku z r. 1950 v § 524), na odmítnuvšího dědice se hledí jako by neexistoval, což je jistě v rozporu s reálnou skutečností. Tento rozpor, který je podstatou a charakteristickým znakem každé právní fikce, vyplývá z popsaného zjednodušení právní úpravy. Na rozdíl od jiných autorů²²⁾ nejsem proti využívání právních fikcí v socialistickém právu, považuji je za užitečný prostředek právní techniky a ekonomizace myšlení, požaduji však, aby jejich užití bylo vždy otevřeně deklarováno, což má, jak bylo naznačeno, význam zejména při interpretaci právních norem.

Ustanovení fiktivního charakteru totiž neobsahují vlastní materiální cíle zákonodárné úpravy. Jejich bezprostřední cíl je formální, spočívá ve zjednodušení a organizování právní regulace, ve zvýšení její efektivnosti. Není proto možné taková ustanovení samostatně interpretovat teleologicky, cíle úpravy je nutno vysledovat v ostatních normách souvisejících a hlavně, což platí ostatně pro všechny způsoby výkladu, právní řád je nutno pojímat jako celek, jako vnitřně souladný systém. Jinými slovy, právní fikce jsou z tohoto hlediska cizorodým prvkem v systému a jejich pouze instrumentální charakter je třeba mít na zřeteli při všech myšlenkových operacích.

V tomto smyslu ustanovení o nabývání dědictví (§ 460 o. z.) je nutno vykládat v souvislosti s ustanoveními o jeho odmítnutí (§§ 463—468 o. z.). Cílem této úpravy je zajistit co nejednodušší přechod dědictví s tím, že dědici musí být vždy ponechána možnost dědictví odmítnout.

Tento projev vůle osoby povolané k dědictví o tom, zda se dědicem stát chce či nikoliv, je v různých podobách obsažen ve všech moderních právních rádech. Může spočívat buď v určitém aktivním, někdy i formalizovaném volním projevu, nebo pouze v určitém kvalifikovaném chování nebo i v prosté pasivní nečinnosti po určitou dobu a tyto formy přijetí, resp. odmítnutí jsou často ponechávány jako alternativa. Některé právní řády předpokládají přijetí, jiné odmítnutí, všechny však vycházejí ze zásady, že nikdo nemůže být nucen k dědění proti své vůli. Tento Tilschem formulovaný „princip volnosti dědicovy u přijetí dědictví“ odlišuje moderní²³⁾ dědickoprávní soustavy od soustav starších, kde se dědictví nabývalo nuceně, nezávisle na vůli dědicově (např. ve starém právu slovanském).²⁴⁾

Že československé platné právo nenáleží mezi řády s nuceným nabýváním dědictví, alespoň v zásadním smyslu, považuji za skutečnost evidentní a nebudu ji prokazovat. V tomto světle je pak ale nutno odmítnout shora uvedenou argumentaci odpůrců transmise, kteří dovozují, že dědická suk-

²²⁾ V. Steiner: O fikci v právu. Právník č. 12, 1969, str. 923.

²³⁾ E. Tilsch: Dědické právo rakouské ze stanoviska srovnávací vědy právní. Praha 1905, str. 33.

²⁴⁾ H. Jireček: Slovanské právo, Praha 1863, str. 156 a násl.; K. Kadlec: Rodinný nedíl čili záduha, 1898; Wocel: O staročeském dědickém právu. Praha 1861, str. 477 a násl.

cese se smrtí transmitenta uzavírá, neboli že v případech, kdy dědic neodmítl dědictví, protože zemřel, je nutno mít zato, že toto dědictví přijal.

Podle mého názoru v těchto případech se jedná o dědickou posloupnost, kterou můžeme označit jako „pootevřenou“. Předčasně zemřelý dědic-transmitent nemohl projevit svou vůli, zda dědictví odmítá či přijímá, a tento stav nelze řešit další (výkladou) fikcí, podle které je třeba mít za to, že dědictví přijal. Na druhé straně samozřejmě nelze konstruovat ani fikci opačnou, podle které je třeba mít za to, že dědictví odmítl. Vyloučili bychom tak volní prvek dědicův z dědické sukcese a zařadili naše právo do historicky zaniklé skupiny právních řádů s nuceným nabýváním dědictví.

Nově zavedený vysvětlující pojem „pootevřené dědické sukcese“ se pokusím osvětlit ještě jednou, z poněkud odlišného hlediska, s využitím pojmové aparatury teorie právních skutečností. Každou dědickou posloupnost je možno nazírat jako „soustavu právních skutečností“.

[Jako „soustavu právních skutečností“ zde označuji tzv. „nesamostatné právní skutečnosti“, což je termín dosud v nauce užívaný.²⁵⁾ Tento zavedený termín nahrazuji novým, protože ho nepovažuji za výstižný. Vznikl totiž při klasifikaci právních skutečností, které jednotlivě nemohou způsobit vznik, změnu či zánik právního vztahu — k tomu jich musí být několik. Termín „nesamostatné skutečnosti“ nepostihuje to, že tvoří uzavřenou skupinu vnitřně souvisejících právních skutečností, neboli „soustavu právních skutečností“, určenou právě vztahem, jehož vznik, změnu či zánik způsobují. Kromě toho samostatnost či nesamostatnost není stálou vlastností určitých skutečností, ale skutečnosti samostatné mohou někdy vstupovat do soustav a tak se vlastně změnit v nesamostatné, stejně jako určité nesamostatné skutečnosti mohou na jiné právní vztahy působit samostatně. V neposlední řadě navržený pojem „soustava právních skutečností“ lépe koresponduje terminologii v ostatních jazycích, např. „juridieskij sostav“ nebo „the chain of legal facts“. Obdobný starší český termín „skutková podstata“²⁶⁾ byl v novější literatuře převzat do terminologie trestního práva, kde se ustálil s užším a specifickým obsahem, takže v ostatních odvětvích a hlavně v obecné teorii je nepoužitelný.]

V československém dědickém právu stejně jako ve všech právních řádech socialistických zemí tuto soustavu tvoří tyto základní právní skutečnosti:

1. závěť nebo alternativně zákonem určený příbuzenský či obdobný vztah (tzv. dědický titul);
2. smrt zůstavitele;
3. právní jednání dědiců směřující k odmítnutí, resp. přijetí dědictví;
4. eventuální vypořádání dědictví.

Takto uspořádaný řetězec vystihuje pouze časovou posloupnost jejich vzniku, nikoliv jejich působení. Z hlediska vzniku jednotlivých právních skutečností jde totiž o soustavu právních skutečností sukcesivních (skutečnosti vznikají postupně v určeném pořadí), kdežto z hlediska jejich působení (neboli účinnosti) jde o soustavu simultánní (jednotlivé skuteč-

²⁵⁾ Knapp, Luby a kol.: Československé občanské právo. Praha 1974, sv. 1, str. 111.

²⁶⁾ Š. Luby: Základy všeobecného práva súkromného. Bratislava 1974, str. 67.

nosti působí zároveň). Toto simultánní působení uvedených skutečností je však zákonnou fikcí, je a musí být v rozporu s realitou, neboť fakticky pouze druhý článek — smrt zůstavitele působí zároveň se svým vznikem. Právní skutečnosti tvořící první článek řetězce — tzv. právní titul, musí fakticky vzniknout před smrtí zůstavitele, a třetí článek řetězce — jednání dědice směřující k odmítnutí, resp. přijetí dědictví může ve skutečnosti reálného života nastat až po této smrti. Časový interval mezi vznikem a působením uvedených právních skutečností je překonáván za pomoci legislativní techniky tak, že okamžik jejich působení je fingovaně přiřazován k okamžiku vzniku kardinální právní skutečnosti každé dědické posloupnosti, k okamžiku smrti zůstavitele. Nastane-li pak v realitě taková situace, která vylučuje působení třetí právní skutečnosti — jednání dědice směřující k odmítnutí či přijetí dědictví, pak ji nelze řešit další fikcí (tentokrát již pouze interpretační), kterou se nahradí skutečné odmítnutí či přijetí, ale je nutno otevřeně přiznat, že prostě k přijetí či odmítnutí nedošlo a tudíž posloupnost je neukončena, neboli zůstává „pootevřenou dědickou sukcesí“. Netřeba dodávat, že popsanou situaci v realitě, vylučující působení třetího článku, je právě základní situace tvořící podmínku pro transmissi, která je vlastním předmětem našeho zkoumání, a že smrt zajistě zabraňuje transmitentovi v jakémkoli jednání.

Na druhé straně pomocný a výkladový pojem „pootevřená dědická sukcese“ nelze chápat tak, že dědictví v případě smrti transmitenta a jeho přijetí transmitárem na transmitenta nepřejde, že přechází přímo na transmitáře. To by skutečně bylo v rozporu s ustanovením § 460 o. z. o přechodu dědictví smrtí zůstavitele. I když toto ustanovení má zčásti fiktivní charakter, je součástí zákona a musí být dodrženo. V tom je právě rozdíl mezi klasickou transmisí podle ABG (viz tabulku I, model A.) a transmisí v právních řádech, kde se dědictví nabývá okamžikem smrti zůstavitele (viz tabulka I, model B.). V druhém případě (B.) na transmitáře přechází pouze právo dědictví odmítnout a jen v tom smyslu zůstává sukcese „pootevřenou“. K jejímu „uzavření“ dojde eventuálním neodmítnutím dědictví, a to pak musí působit ex tunc v okamžiku smrti původního zůstavitele, v duchu ustanovení § 460, kdy dědictví připadne transmitentovi a splyne s jeho původním majetkem. V tomto smyslu je tedy model (B.) určitým kompromisem mezi (A.) a (C.), neboť obsahuje prvky obou.

Na tomto místě je možno shrnout úvahy o prvé základní otázce takto: Domnívám se, že transmise (resp. quasitransmise) je možná i v právních řádech s děděním ipso iure, tedy i v československém právu. Tento institut je pouze zdánlivě v rozporu s ustanovením o nabývání dědictví smrtí zůstavitelovou, stejně jako zdánlivě je s ním v rozporu institut odmítnutí dědictví. Navíc v souladu s účelem ustanovení o odmítání dědictví je institut dědické transmise žádoucí a potřebný. To, že v československém právním řádu není výslovně zakotven, neznamena, že je v rozporu s jeho ustanoveními i cíli, ale jak se domnívám, pouhým opomenutím zákonodárce, vyplývajícím ze snahy o maximální zestručnění a zjednodušení zákona.

Pro tyto závěry ostatně svědčí nepřímo i poznatky získané srovnáváním právních úprav této problematiky v ostatních socialistických státech. Uvádím je záměrně až na závěr úvah o prvním problému jednak proto, abych neporušil vlastní argumentaci, a jednak proto, že jsem si vědom pouze relativního významu komparatistických argumentů při řešení otázek platného práva. Přes tyto výhrady závěry rozhledu po právní úpravě zkoumané problematiky (viz exkurs) svědčí o jednoznačné slučitelnosti nabývání dědictví ipso iure s dědickou transmisí. Ve všech právních řádech evropských socialistických zemí je zakotveno nabývání dědictví ipso iure a zároveň ve všech s výjimkou československého a maďarského je výslovně a zevrubně dědická transmise upravena.

Podobně je možno argumentovat i poznatky získanými při zkoumání vývoje právní úpravy na území ČSSR (viz kapitola 2.). Kdežto rakouská úprava zahrnovala institut ležící pozůstalosti zároveň s transmisí, podle uherského práva se nabývalo dědictví ipso iure, avšak transmise byla uplatňována také.

Exkurs

A) Rozhled po cizích právních řádech

Právní úpravu dědické transmise v platných právních řádech ostatních evropských socialistických států je třeba, podle našeho názoru, srovnávat zároveň s úpravou ostatních souvisejících ustanovení. Jde především o ustanovení, která se týkají úpravy okamžiku přechodu dědictví na dědice, a dále o ustanovení, která upravují odmítnutí resp. přijetí dědictví dědicem.

Okamžik nabytí dědictví je stanoven ve všech těchto právních řádech shodně s právem československým — dědictví se nabývá okamžikem smrti zůstavitele.

Ve všech právech je také stanovena lhůta k odmítnutí resp. převzetí dědictví, i když konkrétní forma je konstruována rozličně.

Skutečnost, že v některých právech je možno přijmout dědictví s výhradou inventáře a jinde nikoliv, je pro naše úvahy nerozhodná.

Za nejdůležitější poznatek vyplývající z přiloženého přehledu relevantních zákonných ustanovení považuji to, že všechny právní řády evropských socialistických zemí s výjimkou maďarského obč. zákoníku dědickou transmisí výslovně upravují.

B) OZ RSFSR z roku 1964

Článek 548. Přechod práva k převzetí dědictví.

Jestliže dědic, který je povolán k dědění ze zákona nebo ze závěti, zemře po nápadu dědictví, aniž by byl schopen toto v určené lhůtě přijmout (článek 546), právo k přijetí jeho příslušného dědického podílu přechází na jeho dědice.

Toto právo zemřelého dědice může být uskutečněno jeho dědici podle

obecných zásad během zbývající části lhůty určené k přijetí dědictví. Je-li zbytek lhůty kratší než tři měsíce, potom se prodlužuje na tři měsíce.

C) Polská lidová republika — občanský zákoník z r. 1965

v čl. 1017 je upravena transmise podobně jako v právu sovětském.

Jestliže dědic (transmitent) zemře před uplynutím 6měsíční lhůty, předpokládané v čl. 1015 § 1 k. c., aniž by učinil projev přihlédnutí či odmítnutí dědictví, takový projev může být učiněn jeho dědici (transmitenty). V takovém případě lhůta k tomuto projevu co do dědictví po pův. zůstaviteli nemůže skončit pro transminenta dříve, než lhůta k projevu o dědictví po transmitentovi.

D) Německá demokratická republika — občanský zákoník z r. 1975

Přijetí a odmítnutí dědictví

§ 402

1. Dědic je oprávněn ve lhůtě 2 měsíců odmítnout dědictví. Pro dědice, který má bydliště mimo území NDR, prodlužuje se tato lhůta na 6 měsíců. Dědic nemůže dědictví odmítnout, jestliže už ho přijal.

2. Dědictví je považováno za přijaté, jestliže uběhla lhůta pro přijetí. Za přijetí se považuje i faktické nakládání s dědictvím.

3. Dědictví nemůže být přijato ani odmítnuto s podmínkou nebo určením. Stejně tak není přípustné přijetí nebo odmítnutí části dědictví nebo jednotlivých předmětů z pozůstalosti.

4. Stát jako dědic ze zákona nemůže dědictví odmítnout.

§ 403

Ohlášení odmítnutí

1. Lhůta k odmítnutí začíná dnem, kdy dědicovi byl oznámen nápad dědictví. Jestliže byl dědic určen testamentem, nemůže lhůta začít před otevřením testamentu.

2. Odmítnutí dědictví může být učiněno před kterýmkoliv státním notářstvím — potřebuje notářské ověření.

3. Právo dědice odmítnout dědictví se dědí.

§ 404

Právní následky odmítnutí

Bylo-li dědictví odmítnuto, hledí se na dědictví pro odmítnuvšího, jako by nevzniklo. Na místo odmítnuvšího dědice, pokud nebyl ustanoven náhradní dědic, nastupují ti dědicové, kteří by byli povoláni, kdyby odmítnuvší v okamžiku nápadu dědictví již nežil.

E) Maďarská lidová republika — obč. zák. z r. 1959

§ 598 Smrtí člověka jeho dědictví přechází jako celek na dědice (dědění).

§ 673 (1) Dědictví napadá smrtí zůstavitele.

(2) Dědic nabývá dědictví nebo příslušnou část dědictví nebo určitou věc z dědictví (dědický podíl) — bez přijetí či jakéhokoliv jiného právního jednání — okamžikem nápadu dědictví.

§ 674 (1) Dědic má právo projevit po nápadu dědictví, že toto nepřijímá. Toto právo nenáleží státu jakožto dědici ze zákona.

§ 675 (1) Jestliže dědic, po nápadu dědictví, se zřekne práva k nepřijetí dědictví výslovně či mlčky, nemá později právo k projevu o nepřijetí.

(2) Zřeknutí se práva k nepřijetí dědictví nastává projevem před příslušným státním notářstvím v dané dědické věci.

(3) Za zřeknutí se práva k nepřijetí dědictví se považuje převzetí držby dědictví nebo jiné jednání vztahující se k dědictví za takových okolností, ze kterých vyplývá nepochybný úmysl dědice směřující k přijetí dědictví. Za zřeknutí se považuje i takové jednání dědice, kterým projeví vůli k nepřijetí dědictví ve lhůtě stanovené státním notářstvím na návrh kterékoliv zainteresované osoby.

**F) Bulharská lidová republika — zákon o dědění
z r. 1949**

čl. 48 Dědictví se nabývá okamžikem jeho přijetí.

Přijetí působí k okamžiku nápadu dědictví.

čl. 49 Přijetí je možno učinit:

- a) písemným prohlášením příslušnému lid. soudu do zvláštní knihy;
- b) gestie pro herede;
- c) přijetím s výhradou inventáře.

čl. 50 Právo k přijetí dědictví prekluduje po pěti letech od nápadu dědictví.

čl. 51 Na návrh zainteresované osoby lid. soudce určí dědici lhůtu k přijetí či odmítnutí dědictví.

Když se dědic ve lhůtě nevyjádří, ztrácí právo k přijetí dědictví.

čl. 57 Jestliže dědic zemře před přijetím nebo odmítnutím dědictví, každý z jeho dědiců může toto dědictví přijmout pouze tehdy, jestliže přijme dědictví po svém zůstaviteli. Může však odmítnout toto dědictví, i když přijme dědictví po svém zůstaviteli.

**G) Federativní lidová republika Jugoslávie —
zákon o dědění z r. 1955**

Přechod dědictví na dědice

čl. 135 Dědictví po zemřelé osobě přechází ze zákona na její dědice v okamžiku její smrti.

Odmítnutí dědictví.

čl. 136 Dědic může do ukončení převodu dědictví toto odmítnout prohlášením před soudem...

čl. 137 Jestliže dědic zemře před ukončením dědictvího převodu, aniž by odmítl dědictví, právo k odmítnutí dědictví přechází na jeho dědice.

H) Rumunská lidová republika — obč. zákon z r. 1865 se změnami

čl. 651 Dědictví napadá okamžikem smrti.

čl. 685 Dědictví může být přijato prostě a bezpodmínečně anebo s výhradou inventáře.

čl. 686 Nikdo není povinen přijmout dědictví, které mu připadlo.

čl. 688 Přijetí dědictví působí ke dni nápadu dědictví.

čl. 689 Přijetí dědictví může být výslovné nebo mlčky.

čl. 692 Jestliže ten, komu napadá dědictví, zemře, aniž by se dědictví zřekl nebo ho výslovně či mlčky přijal, pak jeho dědici mají právo přijetí nebo odmítnutí dědictví.

5. PROBLÉM DRUHÝ — POVAHA SUBJEKTIVNÍHO DĚDICKÉHO PRÁVA

Jak bylo naznačeno v kapitole, podávající přehled názorů na dědictvou transmissi, hlavní argument odpůrců tohoto institutu spočívá v tvrzení, že právo k odmítnutí resp. přijetí dědictví je právem osobním, a tudíž nepřevoditelným. Naproti tomu zastánci transmise poukazují na to, že subjektivní právo dědictvé má majetkovou povahu.

Protože v platném hmotném právu není ani tato otázka řešena, hledají odpůrci transmise odůvodnění v důvodových zprávách, komentářích a příručkách k občanskému zákoníku a občanskému soudnímu řádu, občas i z období platnosti obč. zákoníku z roku 1950.²⁷⁾²⁸⁾ Pozoruhodné přitom je, že se závěry obsaženými v těchto elaborátech, mimochodem často vyslovených v jiných souvislostech, nakládají jako s platným právem.

Domnívám se, že takováto právní dogmatika neboli pozitivní výklad mimo prameny práva nemůže vést k vyřešení dané otázky, která má zásadní teoretickou povahu. Na druhé straně ani argumentace zastánců transmise, která vychází z toho, že neexistuje-li v platném právu ustanovení o tom, že dědictvé právo je právem osobním, je nutno považovat toto subjektivní právo za právo majetkové a tudíž převoditelné,²⁹⁾ není příliš přesvědčivé.

Abychom zjistili, jaká je povaha subjektivního dědictvého práva, musíme

²⁷⁾ R. B é b r: Dědictvé právo osob, jichž majetek byl zajištěn podle § 347 a 348 tr. ř. nebo jichž majetek propadl podle § 51 tr. zák. Soc. soudnictví č. 11/66, str. 529 až 533.

²⁸⁾ R. B é b r: Odmítnutí dědictví v cizině ve vztahu k devizovým předpisům. Soc. zákonost č. 8/1967, str. 486—489.

²⁹⁾ Č. S v o b o d a: Transmise. Soc. zákonost č. 1/1956, str. 37—41.

se důkladněji zabývat tříděním subjektivních občanských práv na *práva osobní a majetková*. Přestože tato klasifikace patří k nejzákladnějším v nauce občanského práva, a dokonce je využívána k vymezení předmětu tohoto oboru, nebylo dosud dosaženo úplné názorové jednoty na to, co je diferenciačním kritériem odlišujícím osobní a majetková práva.

Domnívám se, že spíše než o klasifikaci bylo by na místě hovořit v tomto případě o typizaci, podobně jako je tomu např. v právní vědě při třídění jednotlivých právních odvětví. Hranice mezi majetkovými a osobními právy je např. v případě tzv. smíšených osobně majetkových práv nejasná a neostrá, některá převážně osobní práva mají i majetkový aspekt a naopak. Na druhé straně však většina subjektivních občanských práv má vyhraněný majetkový či osobní charakter.

V zásadě platí v nauce shoda o tom, že dělení na osobní a majetková subjektivní práva odpovídá dělení společenských vztahů, právními normami upravovaných. Jedná-li se o vztah majetkový, podmíněný ekonomickým zájmem oprávněného, pak i odpovídající právní vztah a tedy i subjektivní práva, která tvoří jeho obsah, mají majetkovou povahu.³⁰⁾

„Majetkové vztahy z hlediska jejich sociálně ekonomické podstaty jsou historicky podmíněnou ekonomickou formou společenskovo-výrobní činností lidí spojenou s výrobou a rozdělováním materiálních statků.“³¹⁾ „... v majetkových vztazích se uplatňuje ekonomická hodnota v důsledku spojení s výrobními prostředky nebo spotřebními předměty, nebo také s jinými výsledky tvůrčí lidské činnosti.“³²⁾

Naproti tomu osobní (tj. nemajetková) práva neobsahují ekonomický prvek, jejich smyslem je ochrana a regulace nemajetkových zájmů občanů (resp. organizací).³³⁾ Patří sem především tzv. všeobecná osobnostní práva, která chrání „všeobecné osobnostní (nehmotné) hodnoty fyzických osob, jako je tělesná integrita, osobní svoboda, čest a důstojnost, jméno, podoba, slovní projevy, jakož i osobní soukromí“.³⁴⁾ Od těchto jsou odlišována tzv. zvláštní osobní práva vznikající na základě určitých rodinně právních skutečností, jako je rodičovství, manželství, osvojení atp., nazývaná osobní rodinná práva.³⁵⁾

Dále sem náležejí tzv. práva k výsledkům činnosti, zejména subjektivní právo autorské a vynálezecké, právo k objevu, právo k zlepšovacím návrhům a právo k chráněným vzorům. Tato práva jako celek mají osobnostně-právní základ, v jednotlivých oprávněních se však v různé míře projevují i majetkoprávní prvky.³⁶⁾ Proto někteří autoři užívají termín „osobně ma-

³⁰⁾ S. Grzybowski: Prawo cywilne. PWN, Warszawa 1974, str. 101.

³¹⁾ Sovětskoje graždanskoje pravo, díl I. Moskva 1972, str. 8.

³²⁾ Sovětskoje graždanskoje pravo, díl I. Leningrad 1971, str. 5.

³³⁾ Graždanskoje pravo. Moskva 1969, str. 90.

³⁴⁾ K. Knapp, J. Švestka: Ochrana osobnosti v čs. občanském právu. Orbis, Praha 1969, str. 68, 76.

³⁵⁾ K. Knapp, J. Švestka: Ochrana osobnosti v čs. občanském právu. Orbis, Praha 1969, str. 68, 76.

³⁶⁾ K. Knapp: Socialistická osobnostněprávní teorie autorského práva. Aktuální otázky práva autorského, Praha 1976, str. 27.

jetková práva“, prosazovaný zejména v pracích Lubyho.³⁷⁾ Jiní autoři užívají termíny jako „práva k nehmotným statkům“ nebo „osobní nemajetková práva“ či „immateriální práva“ apod. Problematika vnitřního členění osobních práv, jakož i s ní spojené otázky terminologické, nejsou však předmětem tohoto zkoumání, jde pouze o to odlišit práva majetková od osobních.

Z předcházejících ukázek rozlišování osobních a majetkových práv je možno učinit tyto závěry: zásadní rozdíl mezi majetkovými a osobními právy spočívá v předmětu jejich úpravy, kdežto práva majetková se týkají materiálních statků, sloužících výrobě a spotřebě, mají tudíž určitý ekonomický obsah; osobní práva se týkají morálních hodnot lidské osobnosti a jejich tvůrčích projevů, jsou úzce spjata s osobností fyzické osoby.

V tomto smyslu je pak subjektivní dědické právo typickým právem majetkovým, neboť jeho předmětem jsou majetková práva převáděná ze zůstavitele na dědice. Naopak práva osobní nejsou nikdy součástí dědictví, resp. pozůstalosti.

To, že předmětem (nepřímým) subjektivního dědického práva jsou vždy pouze práva a nikoliv věci, jako je tomu u jiných majetkových práv, např. práva vlastnického, mu nikterak neubírá na majetkové povaze.

Majetkové povaze dědického práva nasvědčuje i samotný název sedmé části občanského zákoníku: „Dědění majetku v osobním vlastnictví.“ Občanský zákoník v § 118 výslovně uvádí, že: „předmětem občanskoprávních vztahů jsou věci a práva, pokud to jejich povaha připouští.“

V nauce občanského práva je možno nalézt práce, jejichž autoři, byť i v jiných souvislostech, vyslovují obdobný názor jako je ten, ke kterému jsem dospěl v předcházejících úvahách. Tak např. v československé literatuře Knapp a Švestka při odlišování osobních a majetkových práv podávají klasifikaci práv majetkových, do které kromě práv věcných a závazkových zahrnují i právo dědické.³⁸⁾ V sovětské literatuře tento názor zcela převládá, přímo ho vyslovuje např. Nikitjuk³⁹⁾ nebo Dronikov⁴⁰⁾ v nejnovějších monografiích o dědickém právu a implicitně je obsažen v řadě učebnic.

Přesto považuji za nezbytné, abych dodržel formálně logické zásady správné diskuse, zabývat se v dalším všemi argumenty zastánců opačného názoru a pokusit se je vyvrátit. Také při této „negativní protiargumentaci“, kterou začínám až po zaujetí vlastního stanoviska, považuji za nezbytné zabývat se i názory na povahu subjektivního dědického práva vyslovenými i při zkoumáních jiných otázek, než je dědická transmise.

³⁷⁾ Š. Luby: Společná teoretická a praktická problematika osobno-majetkových práv. Osobnomajetková práva. Bratislava 1968, str. 13 a násl. a v jiných pracích.

³⁸⁾ K. Knapp, J. Švestka: Ochrana osobnosti v čs. občanském právu. Orbis, Praha 1969, str. 69.

³⁹⁾ Nikitjuk: Nasledstvennoje pravo i nasledstvennyj process. Kišiněv 1973, str. 193.

⁴⁰⁾ K. Dronikov: Nasledstvennoje pravo Ukrajinskoj SSR. Kijev 1974, str. 132.

Kromě zmíněných autorů, odpůrců dědické transmise (např. Černý),⁴¹⁾ názor, podle kterého subjektivní dědické právo patří mezi práva osobní, nejpregnantněji formuloval R. Bébr v článcích: „Odmítnutí dědictví v cizině ve vztahu k devizovým předpisům“⁴²⁾ a „Dědické právo osob, jichž majetek propadl podle § 51 tr. zák.“⁴³⁾

Prvým argumentem, ze kterého jmenovaný autor vychází, je konstatování důvodové zprávy k § 517 — 521 obč. zák. z roku 1950, podle kterého „odmítnutí dědictví je úkonem ryze osobním“. Stejně tvrzení obsahuje komentář „Právo dědické“, Orbis, Praha 1957, na str. 66: „Odmítnutí dědictví je čistě osobním úkonem dědice.“ Také příručka „Nové občanské právo“, Orbis, Praha 1965, na str. 622 uvádí: „prohlášení o odmítnutí dědictví je osobním úkonem dědice...“ a obdobné výroky je možno nalézt v některých učebnicích. Tento argument přebírá též Černý v citovaném referátu.

Ponecháme-li stranou skutečnost, že všechny citované práce nejsou prameny práva a že se tedy jedná o pouhá nezdůvodněná doktrinální tvrzení, nelze přehlédnout, že autor se zde dopouští záměny pojmů „úkon“ a „právo“, které mlčky ztotožňuje. „Právní úkon“ jakožto subjektivní právní skutečnost neboli právní jednání, které je v souladu s právem a způsobuje vznik, změnu či zánik právního vztahu, je zajisté něco jiného než „subjektivní právo“, které je prvkem právního vztahu. Z tohoto důvodu považují tento argument za nedostatečný a nebudu se dále zabývat ani tím, zda skutečně jde či nejde v tomto případě o ryze osobní úkon, jak to činí např. Svoboda.⁴⁴⁾

Druhým argumentem je citát z komentáře k občanskému soudnímu řádu z roku 1950 (Orbis 1960, díl III, str. 555): „Dědické právo dlužníkově rovněž není majetkovým právem ve smyslu § 549, a to ani dědické právo neopominutelného dědice (§ 559 obč. zák.). Tento jeho projev je ryze osobním právem dědice, jak je patrné z § 521 odst. 2 obč. zák. Proto nelze považovat dědické právo ani za zcizitelné, ani jeho výkon za přenositelný na jinou osobu...“

Přestože mezitím vyšel nový občanský zákoník z roku 1964 a nový komentář k novému občanskému soudnímu řádu (Orbis, Praha 1970, str. 469), nedošlo v obsahu platných předpisů ani komentáře v dané otázce k podstatným změnám, budu proto dále čerpat argumenty z nového komentáře a nových ustanovení.

Také zde se autor dopouští záměny obsahově rozdílných pojmů „jiné majetkové právo ve smyslu § 320 (resp. § 549) o. s. ř.“ a „majetkové právo v obecném smyslu“ jakožto kontradikce pojmu osobní právo.

⁴¹⁾ M. Černý: op. cit.

⁴²⁾ R. Bébr: Odmítnutí dědictví v cizině ve vztahu k devizovým předpisům. Soc. zákonnost č. 8/67, str. 486 a násl.

⁴³⁾ R. Bébr: Dědické právo osob, jichž majetek byl zajištěn podle § 347 a 348 tr. ř., nebo jichž majetek propadl podle § 51 tr. zák. Socialistické soudnictví č. 11/66, str. 529 a násl.

⁴⁴⁾ Č. Svoboda: cit. dílo, str. 38—39.

Jiná majetková práva ve smyslu § 320 o. s. ř. jsou ta, která nejsou vyloučena z výkonu rozhodnutí neboli jsou postižitelná exekucí, avšak odlišně než ostatní majetková práva. Přes tuto svoji vlastnost, která je přibližuje právům osobním, zůstávají nicméně právy majetkovými v obecném smyslu.

V pozadí této nepřesnosti je, jak se domnívám, další zjednodušení, které se objevuje u všech citovaných odpůrců transmise. Spočívá ve ztotožňování duality práv osobních a majetkových s dělením subjektivních práv na *práva převoditelná a nepřevoditelná* neboli nezcizitelná. Také zde se jedná o různá dělení na základě odlišných kritérií. I když se obě dělení částečně překrývají v tom smyslu, že všechna osobní práva jsou vskutku nepřevoditelná, neplatí naopak, že všechna majetková práva jsou vždy převoditelná. Odpůrci transmise ve snaze prokázat, že dědické právo je právem osobním a tudíž nepřevoditelným, dovozují opačným postupem jeho osobní povahu z jeho nepřevoditelnosti, přitom však zapomínají, že i mnohá práva majetková mohou být více či méně nepřevoditelná, podle jejich povahy.

Navíc pojem nepřevoditelnosti má v této souvislosti relativní, proporcionální charakter. Některá subjektivní práva jsou zcela nepřevoditelná, např. všeobecná osobnostní práva; jiná jsou převoditelná pouze pro případ smrti, např. autorské právo; další skupinu by mohla tvořit práva majetková, která jsou spjata s osobou dlužníka nebo věřitele a tudíž nepřecházejí na dědice (§ 950 o. z.); a konečně mnohá subjektivní práva mohou přecházet jen určitými v zákoně stanovenými způsoby, např. právo osobního užívání bytu ve státním domě výměnou, nebo podle § 179 o. z. Podle mého názoru pojem nepřevoditelnosti má přesný význam jen v prvním příkladmo uvedeném smyslu a jen takto by měl být užíván. V tomto světle pak nemůže obstát ani druhý argument, neboť jeho zastánci částečné nepřevoditelnosti v některých případech dovozují nepřevoditelnost úplnou.

Také *třetí argument* má podobnou provenienci. Uvádí ho pouze Černý,⁴⁵⁾ který píše: „Otázkou vlivu smrti oprávněného na existenci jeho práva se obírá ustanovení § 95 o. z. Poněvadž je toto ustanovení systematicky zařazeno do ustanovení obecných (§§ 1–122 o. z.), platí i pro ustanovení upravující vztahy mezi zůstavitelem a dědicem (§§ 460–487 o. z.). Právo k odmítnutí dědictví však v žádném případě nelze ztotožňovat s majetkovými právy, která má na mysli ust. § 95 o. z. Odstavec druhý totiž upravuje jen vztahy mezi věřitelem a dlužníkem pro případ věřitelovy smrti. Z tohoto ustanovení nelze proto dovozovat, že právo odmítnutí dědictví přechází na dědice po dědici předemřelém, protože není označeno jako právo zanikající smrtí zemřelého, jako je tomu u bolestného a náhrady za ztížení společenského uplatnění.“ Až potud lze s uvedeným citátem souhlasit, nesdílím však závěr, který z něho autor vyvozuje, když v další větě uvádí: „Podle své povahy právo k odmítnutí dědictví je ryze osobním

⁴⁵⁾ M. Černý: cit. dílo, str. 6–7.

právem dědicovým, poněvadž není právem podle § 95 o. z.“ Také zde musím opakovat své „non sequitur“, neboť z toho, že dědické právo není právem podle § 95 o. z., nevyplývá, že je právem ryze osobním, nejedná se zde o dva pojmy, které by se vyčerpávajícím způsobem vylučovaly (disjunktivní třídy), ale o dvě z několika alternativ.

Pro úplnost je třeba, abych se v závěru této negativní argumentace zabýval ještě zcela ojedinělým a pozoruhodným názorem, který, ačkoliv vychází z toho, že subjektivní dědické právo je právem osobním, zároveň zastává dědickou transmissi s tím, že právě osobní povaha dědického práva transmissi odůvodňuje.

Tento názor vyslovil R. Bébr⁴⁶⁾ v souvislosti s odůvodňováním osobní povahy dědického práva, které bylo zevrubně rozebráno výše.

Tento autor uvádí, že: „Transmise je odůvodněna v teorii a praxi (i Nejvyššího soudu) tím, že subjektivní právo dědické je právem majetkovým. Tato koncepce je v rozporu s výše uvedenou argumentací o osobní povaze tohoto práva. ... Domnívám se, že právě skutečnost, že oprávnění vyplývající ze subjektivního dědického práva mají svůj specifický charakter vycházející z podstaty dědického práva, které je právem osobním, odůvodněným vztahy rodinnými, etickými a citovými (srov. např. důvodová zpráva k obč. zák. z r. 1950: „...určením dědického práva bude posilování rodinných vztahů takovou úpravou majetkových poměrů, aby nezasahovaly rušivě do vyšších citových vztahů rodinných“, dále důvodová zpráva k občanskému zákoníku z r. 1964: „...dědické právo je spojeno nerozlučně s osobním vlastnictvím, které sloužilo nejen zůstaviteli, ale i jeho rodině. Proto občanský zákon zajišťuje, aby předměty osobního majetku zemřelého občana nabyli především ti, kteří jsou s ním v blízkém citovém a osobním vztahu, tedy zejména členové rodiny a ostatní blízcí příbuzní“, a základní zákonné ustanovení, že se dědictví nabývá již okamžikem smrti zůstavitelovy, odůvodňují, aby v případě úmrtí dědice, jemuž bylo deferováno, jeho osobní oprávnění vyplývající z delace mohli vykonat jeho dědici, kteří dědictví po zemřelém dědici prvního zůstavitele neodmítli).“⁴⁶⁾

V tomto citátu jsou obsaženy jednak další argumenty pro osobní povahu dědického práva a jednak unikátní názor, spojující transmissi s tímto osobním charakterem dědického práva.

Co se týče argumentu pro osobní povahu dědického práva a spočívajícího v poukazování na cíle a funkci zákonné posloupnosti (tzv. funkce familiarity),⁴⁷⁾ považuji ho za nepřesvědčivý, neboť obdobnou funkci mají i jiné instituty našeho občanského práva, např. bezpodílové spoluvlastnictví manželů nebo společné osobní užívání bytů či pozemků, a přesto subjektivní práva v nich obsažená nikdo nebude považovat za osobní. Kromě toho naznačený argument pokrývá pouze dědění ze zákona a nikoliv ze závěti.

⁴⁶⁾ R. Bébr: Dědické právo osob..., dílo cit. v pozn. 42, str. 532.

⁴⁷⁾ Viz Čížkovská: K podstatě a funkcím dědického práva v socialistické společnosti a některé úvahy de lege ferenda. AUC — Iuridica 2/1969, str. 87–117; též V. Čížkovská: Dědictví jako sociální instituce a její realizace v právu. Právník č. 6/1969.

Stejně tak poukaz na spojování dědického práva s osobním vlastnictvím a jeho funkcemi není přesvědčivý. Zdá se, že v těchto argumentech autor je sveden ambivalencí konotace slova „osobní“, které je v našem občanském právu vskutku až příliš často užíváno, patrně ve snaze vystihnout kontradikci s pojmem „soukromý“. Takto by bylo možno obdobně argumentovat, že vlastně všechna práva spojená s osobním vlastnictvím a osobním užíváním nejsou majetková, což by bylo zajisté absurdní.

Daleko závažnější je druhý názor obsažený v citátu, podle kterého právě osobní povaha dědického práva odůvodňuje transmissi. Ponecháme-li stranou skutečnost, že tento závěr je v přímém rozporu se všemi uvedenými názory odpůrců transmise, pozoruhodné na něm je, že přesně vyslovuje opak jejich základní argumentace. Jak již bylo řečeno, základní důvod, pro který odpůrci transmise prokazovali osobní povahu dědického práva, spočívá v tom, že všechna osobní práva jsou nepřevoditelná, a je-li dědické právo právem nepřevoditelným, pak transmise není přípustná. Tento syllogismus je podle mého názoru logicky správný, proto jsem se v předcházejícím výkladu pokoušel vyvrátit jeho základní premisu a prokázat, že dědické právo je právem majetkovým a tudíž může být převoditelným. Jestliže však citovaný autor tvrdí, že dědické právo je právem osobním a tudíž transmittovatelným čili převoditelným, pak toto tvrzení je v rozporu s všeobecně uznávaným charakteristickým rysem všech osobních práv, totiž s jejich nepřevoditelností. Proto s tímto názorem nemohu souhlasit a odmítám i eventuální prosazování dědického práva jako osobního převoditelného práva *sui generis*. Takovéto relativizování dosavadní ustálené klasifikace osobních a majetkových práv, ve které by existovala i podtřída osobních převoditelných práv, vedlo by k její úplné negaci.

6. VEDLEJŠÍ DŮSLEDKY MAJETKOVÉ POVAHY DĚDICKÉHO PRÁVA

V předcházející kapitole jsem usiloval o to, prokázat majetkový charakter subjektivního dědického práva a vyvrátit názory, které dovozují, že jde o právo osobní a tudíž nepřevoditelné. Tento závěr, ke kterému jsem dospěl, má zásadní význam nejen pro vlastní, základní otázku tohoto zkoumání — dědickou transmissi, ale i pro řešení některých aktuálních problémů jiných odvětví právních. Znovu se tak prokazuje vzájemná vnitřní souvislost, systémová kontextualita různých institutů práva, prostě jednota právního řádu.

Abych vytěžil výsledky předchozí analýzy a zejména upozornil na nezbytnost zkoumání jednotlivých institutů práva i v širších meziodvětvových souvislostech, pokusím se v dalším alespoň příkladmo poukázat na některé důsledky tohoto závěru.

Především toto pojetí, přiznávající dědickému právu majetkovou povahu, přispívá k řešení sporu o možnosti či nemožnosti *odmítnutí dědictví v cizině*. Tento spor se zakládal na rozdílném výkladu vzájemného vztahu ustanovení občanského zákoníku o právu občanů na odmítnutí dědictví

a ustanovení devizového zákona, ze kterého někteří autoři dovozovali, že občan může nakládat s dědictvím nebo odkazem v cizině, zejména je odmítnout nebo se jich vzdát ve prospěch někoho jiného, pouze se souhlasem ministerstva financí.

Proti tomuto názoru zastávanému zejména právníky zabývajícími se praxí a teorií v oboru finančního práva (Čepelková, Bakeš)⁴⁸⁾ postavila se notářská skupina sekce pro občanské a rodinné právo Právnického ústavu ministerstva spravedlnosti na svém plenárním zasedání v květnu 1967 v Bratislavě. Stanovisko této skupiny, podle kterého: „...právo putativního dědice dědictví odmítnout je *ius personalissimum* a jeho výkon nemůže být administrativně omezován, zejména nemůže být vázán na udělení souhlasu podle devizového zákona, i když je dědictví nebo jeho část v cizině. Z téhož důvodu dospěla skupina k závěru, že výkon tohoto práva přiznaný občanovi zákonem nemůže být ani trestně postižen podle § 146 a násl. tr. zák.“⁴⁹⁾ bylo pak odůvodněno R. Běbrem,⁵⁰⁾ jehož argumentaci obhajující osobní povahu práva odmítnout dědictví jsem zevrubně citoval v předcházející kapitole a nebudu ji proto opakovat.

Podle mého názoru, založeného na výše uvedeném závěru, podle kterého právo odmítnout dědictví je právem majetkovým, nelze považovat povinnost dědice k získání souhlasu Správy pro věci majetkové a devizové k odmítnutí dědictví v cizině, jak vyplývá z devizových předpisů, za administrativní omezování osobního práva, ale za omezení práva majetkového. Takových omezení majetkových práv jednotlivce v zájmu celospolečenském obsahuje naše právo celou řadu a jsou jevem běžným ve všech moderních právních řádech. Nutnost takového omezování je dostatečně v literatuře zdůvodněna a nebudu proto otázku dále rozvádět.

Využívání administrativních prostředků k regulaci majetkových vztahů je otevřeně deklarováno v důvodové zprávě k zákonu č. 142/1970 Sb. o devizovém hospodářství, kde se uvádí, že čs. stát „využívá devizového plánování jako základního nástroje řízení, zároveň však vytváří přiměřený prostor pro postupné uplatňování nepřímých forem devizové regulace; nevzdává se ovšem některých, zejména v současné naší devizové situaci nezbytných administrativních prostředků“.

Také proto nemohu souhlasit s uvedeným stanoviskem notářské skupiny, vylučujícím realizaci části našeho právního řádu (devizového práva) na základě teoretického výkladu jiné části (občanského práva), přičemž ani tento výklad teoretický, jak patrně z předcházejícího, nepřijímám.

Pro účely praxe byl ostatně tento problém jednoznačně vyřešen v „Rozboru a zhodnocení praxe státních notářství v České socialistické republice a stanoviska Nejvyššího soudu ČSR z 21. 8. 1972, Cpj 123/71“, uvedeném

⁴⁸⁾ S. Čepelková: Vybrané otázky notářské praxe. PUMS Praha, svazek 14, str. 136, 137; M. Bakeš: Socialistická zákonnost, roč. 1971, str. 284. Tyto názory obsahuje též příručka Devizové předpisy ČSSR, Orbis, Praha 1964, str. 107.

⁴⁹⁾ R. Běbr: Odmítnutí dědictví v cizině ve vztahu k devizovým předpisům. Soc. zákonnost č. 8, roč. 1967, str. 488–489.

⁵⁰⁾ R. Běbr: op. cit., str. 486–489.

ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek č. 9, roč. 1972, pod č. 66 „K uplatňování některých ustanovení devizových předpisů v řízení před Státním notářstvím“. Zde se uvádí, že: „Odmítnutí dědictví nebo odkazu v cizině devizovým tuzemcem však vyžaduje devizový souhlas, a pokud nebyl udělen, je odmítnutí vždy neplatné ve smyslu ustanovení § 39 o. z. Státní notářství bude při projednávání dědictví s dědicem, který odmítl dědictví nebo odkaz v cizině bez devizového souhlasu, jednat dále jako s dědicem neodmítnuvším.“ Domnívám se, že předcházející teoretický rozbor dané otázky může sloužit jako odůvodnění této direktivy. Na druhé straně toto stanovisko Nejvyššího soudu je dalším nepřímým argumentem pro závěry, ke kterým jsem dospěl.

Obdobné povahy je spor o tom, zda je či není právně účinné a platné *odmítnutí dědictví dědicem, jehož majetek byl zajištěn nebo propadl v trestním řízení* po smrti zůstavitele. Také k této otázce se v literatuře nejpodrobněji vyjádřil R. Bébr,⁵¹⁾ který potom, co dovedl, že subjektivní dědické právo není právem majetkovým (za pomoci argumentace, kterou jsem citoval a s ní polemizoval v předcházející kapitole), dospěl k tomuto závěru: „Jestliže se podařilo dovést, že právo putativního dědice dědictví odmítnout nebo neodmítnout, popřípadě počínat si tak, aby tím bylo dáno najevo, že oprávněný nechce dědictví odmítnout, je právem osobním a nikoli majetkovým, pak nemůže rozhodovat při výkonu tohoto osobního práva, zda byl majetek putativního dědice zajištěn podle ustanovení trestního řádu. Poněvadž subjektivní dědické právo není dědicovým majetkem, může tedy putativní dědic dědictví odmítnout nebo neodmítnout bez ohledu na to, zda byl jeho majetek zajištěn podle § 347 tr. ř., nebo zda propadl.“

Proti tomuto názoru stojí výklad pléna Nejvyššího soudu obsažený v „Rozboru a zhodnocení notářské praxe v řízení o dědictví a v řízení o registraci smluv, projednaný a schválený usnesením pléna Nejvyššího soudu z 21. 2. 1967, Pls 1/67“, ve které se praví: „Propadnutí majetku podle ustanovení § 51 tr. z., nařízené rozhodnutím soudu v trestním řízení proti dědici, vztahuje se na majetek, který dědic nabyt před právní mocí rozsudku o propadnutí majetku. Dnem právní moci rozsudku trestního soudu vstupuje stát v práva a povinnosti, vyplývající z dědického nároku odsouzeného dědice.“ Obdobné stanovisko je obsaženo v rozhodnutí č. 12 publikované ve „Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek“ č. 1 z roku 1974 na str. 46, podle kterého: „Došlo-li k propadnutí majetku dědice (§ 51 tr. z.) po smrti zůstavitele, potvrdí Státní notářství nabytí dědictví tomuto dědici, pokud před propadnutím majetku dědictví platně neodmítl, s tím, že majetek tohoto dědice propadl ve prospěch československého státu pravomocným rozsudkem soudu.“

Také v otázce zajištění majetku zaujal Nejvyšší soud v citovaném Roz-

⁵¹⁾ R. Bébr: Dědické právo osob, jichž majetek byl zajištěn podle § 347 a 348 tr. ř., nebo jichž majetek propadl podle § 51 tr. zák. Socialistické soudnictví, č. 11, roč. 1966, str. 529–533.

boru Pls 1/67 jednoznačné stanovisko: „Bylo-li v trestním řízení vysloveno zajištění majetku dědice podle § 347 a § 348 tr. ř., postihuje toto zajištění jak zděděný majetek, který dědic nabyt před právní mocí výroku o zajištění, tak i majetek, který dědic nabyt po právní mocí tohoto výroku. Ustanovení § 347 a § 348 tr. ř. jsou tu speciálním zákonným předpisem, upravujícím právní důsledky vysloveného zajištění majetku. Bylo-li jmění dědicovo zajištěno, jak se čs. stát účastní za něho řízení a při projednání dědictví za něho jedná. Pokud trvá zajištění majetku podle § 348 tr. ř., je dědic vyloučen z disponování tímto majetkem a nemůže platně ani odmítnout dědictví. V takovém případě projedná Státní notářství toto dědictví, a to i bez zřetele na ustanovení § 468, věta první obč. zák., a dědici, jehož majetek byl zajištěn, potvrdí nabytí dědictví s tím, že toto dědictví je zajištěno ve prospěch čs. státu podle vykonatelného rozhodnutí příslušného orgánu o zajištění majetku dědice.“

Obdobně jako v předcházejícím sporu, domnívám se, že majetková povaha subjektivního dědice práva svědčí tomuto stanovisku Nejvyššího soudu a odůvodňuje tak postup, který při poměrně vysoké frekvenci takových případů v praxi již zcela převládl.

7. DŮSLEDKY PŘIJETÍ TRANSMISE V OBLASTI DĚDICKÉHO PRÁVA

V dalším zkoumání budu vycházet ze závěru, ke kterému jsem na základě předcházejícího rozboru dospěl, že totiž dědická transmise je podle našeho práva možná a žádoucí. Tento závěr je možné i v tomto stadiu považovat za předběžný a hypotetický, nicméně domnívám se, že zkoumání dědické transmise je nutno rozšířit ze sporu o její přípustnost či nepřípustnost i na úvahy o tom, jaké důsledky nastanou, jestliže její existence jakožto institutu, který je součástí našeho práva, předpokládáme.

V teoretické literatuře i v praxi státních notářství dochází často k tomu, že za transmissi se považují dědické sukcese, které se jí velice podobají, ale transmissi v pravém slova smyslu nejsou. Pokusím se proto na tomto místě ještě jednou, zevrubněji, vymezit pojem transmise. Na rozdíl od stručné definice podávané v úvodu této práce jde mi o objasnění zkoumaného pojmu jednak cestou jeho odlišení od pojmů podobných a souvisejících, a jednak vymezením předpokladů, za kterých může transmise nastat.

Dědickou transmissi rozumím převod neboli přenesení (transmittere) subjektivního dědického práva nabytého z pozůstalosti po původním zůstaviteli (A) jeho dědicem — transmitentem (B), na jeho dědice — transmitáře (C) za těchto předpokladů:

- transmitent zemře dříve, než uplyne lhůta k odmítnutí dědictví, a dědictví nepřijme ani neodmítne;
- transmise není vyloučena jiným způsobem sukcese nebo zánikem dědického práva transmitentova;

c) transmitent je způsobilým dědicem zůstavitelovým a transmitář je způsobilým dědicem transmitentovým, u obou musí být samozřejmě naplněny všechny obecné předpoklady a podmínky dědění (dědický titul, existence dědictví atd.).

Ad a) Platný československý občanský zákoník vychází z principu, podle kterého nelze nikoho nutit, aby nabýval dědictví proti své vůli. Proto zákon (§ 463) umožňuje dědici, aby dědictví odmítl. Povoláný dědic, který dědictví platně odmítne, přestává být dědicem ex tunc k okamžiku smrti zůstavitele, jeho dědické právo zaniká. Je proto transmise vyloučena v případech, kdy transmitent dědictví platně odmítne.

Na druhé straně nelze označovat jako transmissi ani případy, kdy transmitent dědictví přijme ještě dříve, než zemře.

Toto přijetí může mít podle našeho práva aktivní nebo pasivní podobu v důsledku konkrétní právní úpravy, která pro zjednodušení výslovně hovoří pouze o odmítnutí dědictví, protože přijetí dědictví předpokládá ve většině případů (§§ 463–467). Aktivní přijetí nastane tehdy, jestliže povolaný dědic svým počínáním dá najevo, že dědictví odmítnout nechce (tzv. gestio pro herede, § 465), nebo když učiní výslovné prohlášení státnímu notářství, že dědictví neodmítá nebo přijímá. Pasivní přijetí pak nastane tehdy, když povolaný dědic neprohlásí vůči státnímu notářství projednávajícímu dědictví, že dědictví odmítá ve lhůtě k tomu určené – zpravidla do jednoho měsíce od vyrozumění o dědickém právu a poučení o možnosti dědictví odmítnout (§ 464).

Oba způsoby přijetí mají stejné právní účinky, způsobují to, že subjektivní dědické právo, v tomto stadiu spočívající v oprávnění dědictví přijmout nebo odmítnout, se naplní a majetkový soubor zůstavitele splyne s majetkovým souborem dědice, v našem případě transmitenta. V těchto případech nepřechází na transmitáře subjektivní dědické právo transmitentovo, ale jeho majetek, a jedná se tedy o další oddělené dědictví.

Ad b) Dědická transmise je ve své podstatě přechodem nerealizovaného dědického práva transmitentova na transmitáře. Na prvý pohled je nerozhodné, z jakého dědického titulu toto právo vyplývá, zda ze závěti či ze zákona, a je tedy možno zásadně vycházet z toho, že transmise je stejně možná při dědění ze zákona jako ze závěti.

Tak je tomu nepochybně ve všech právních řádech, kde je transmise výslovně upravena. Jestliže se potenciální transmitář dostane do konkurence s jinými osobami, kterým svědčí jiné důvody pro to, aby po transmitentovi dědily, může se odvolat na své právo, které je výslovně ustanoveno v zákoně, dědi prostě jure transmissionis a toto právo převáží nad jinými důvody, neboť je ustanovením speciálním. Např. podle OZ RSFSR, jestliže zemře jeden (A) ze čtyř sourozenců (A, B, C, D) a o svém majetku pořídí závěť pouze ve prospěch jednoho ze zbývajících tří (B) a tento zemře dříve, než dědictví přijme, pak dědictví nepřiřoste ze zákona zbývajícím dvěma sourozencům (C, D), ale přejde na základě transmise např. na manželku sourozence (B) (transmitenta), v jehož prospěch původní zůstavitel (A) pořídil závěť.

Budeme-li tento případ posuzovat podle československého občanského zákoníku, může vyvstat zásadní otázka, zda vůbec je možná transmise při dědění ze závěti, neboli jinými slovy, zda dědění ze zákona nevylučuje transmissi závěti. K takovému závěru je možno dospět při právně dogmatickém výkladu ustanovení § 461 odst. 2, podle kterého, nenabude-li dědictví dědic ze závěti, nastupují místo něho dědici ze zákona. V našem konkrétním případě by ve smyslu tohoto výkladu mělo dědictví přirůst přeživším dvěma sourozencům (C, D). Domnívám se, že tuto otázku, kterou pro stručnost výkladu budu nadále označovat *konkurence transmise a akrescence*, je třeba řešit v širší souvislosti, neboť v sobě obsahuje střet několika zásadních principů, na kterých je současná právní úprava dědění konstruována. Na jedné straně naše občanské právo nepochybně v sobě obsahuje princip „volnosti dědicovy při nabytí dědictví“⁵²⁾ který svědčí transmissi, a na druhé straně preferuje dědění ze zákona, čímž omezuje princip „volnosti testovací“, což by svědčilo pro akrescenci.

Je právě charakteristickým rysem právních principů, že na rozdíl od právních norem mohou si v jednom a téže systému navzájem odporovat. Jestliže dvě právní normy v jednom systému jsou rozporné, pak nutně pro konkrétní případ lze aplikovat pouze jednu z nich. Naproti tomu právní principy mají hodnotový (axiologický) rozměr a jestliže jsou rozporné, pak je nutno hodnotit (vážit), který z nich a do jaké míry je z hlediska cílů zákonodárné úpravy důležitější. Jde tedy vždy při takovémto teleologickém výkladu o uvedení jednotlivých principů do hierarchie na základě hodnocení, při kterém se jednotlivá hlediska navzájem nevylučují, ale optimalizují.

Domnívám se, že v uvedené otázce je třeba dát přednost akrescenci v souladu s celkovou tendencí naší úpravy, preferující dědění ze zákona. Toto řešení sice omezuje dědění ze závěti, stejně jako omezuje dědění z transmise, avšak v této konkrétní konkurenci není rozporu s principem stojícím v pozadí uplatňování transmise vůbec, totiž s principem možnosti dědictví odmítnout. V našem případě zůstává totiž sourozencům transmitentovým (C a D) stále možnost dědictví po původním zůstaviteli odmítnout. Kromě toho, jak vyplývá z předchozího výkladu, pojmám transmissi jako přechod dědictvého práva a nikoliv jako přechod dědictví, majetek původního zůstavitele (A) nesplynul s majetkem transmitentovým (B). Toto dědictvé právo transmitentovo přirůstá dědicům ze zákona po původním zůstaviteli při nerealizovaném dědění ze závěti, obdobně jako přirůstá dědictví v případech, kdy nenastanou předpoklady k transmissi, neboť dědictvá sukcese nebyla ukončena a zákonní dědici původního zůstavitele (A) mají přednost před eventuálními zákonnými dědici transmitenta (B).

V neposlední řadě je argumentem pro toto řešení dané otázky i to, že je v souladu s naznačeným dogmatickým výkladem platné úpravy, který sám o sobě obsahuje významnou hodnotu právní jistoty a nejefektivnějšího řešení obdobných případů.

⁵²⁾ Tilsch: op. cit., str. 33.

Přesto připomínám, že celý problém dědické transmise se zakládá na tom, že se jedná o tzv. mezeru v právu a k řešení problémů tohoto druhu doslovný výklad zajisté nepostačuje. Navrhované řešení dané konkurence ve prospěch akrescence také honoruje skutečnost, že akrescence je v zákoně výslovně zakotvena, kdežto transmise nikoli.

Netřeba dodávat, že v případě zakotvení transmise v zákoně by patrně navrhované řešení dané otázky vyznělo jinak, jako je tomu v právu většiny ostatních socialistických zemí, a že navrhované řešení sám považuji za hypotetické a diskutabilní, nicméně se domnívám, že má význam pro úvahy de lege ferenda.

Při modifikaci daného příkladu, kdy původní zůstavitel (A) nezanechá žádné dědice ze zákona a jeho závětní dědic (B) zemře dříve, než přijme či odmítne dědictví — stane se transmitentem, mělo by podle mého názoru dědictví přejít na stát. Eventuální kompromisní řešení, vyskytující se občas v praxi, podle kterého nastane v těchto případech dědění ze závěti transmise a dědictví může přejít na zákonné dědice transmitenta, odmítám, neboť není v souladu s předcházejícím celkovým řešením dané otázky, které zastávám. Přiznávám, že zejména při této modifikaci vyvstávají další (axiologické) argumenty proti zastávanému řešení.

Méně spornou otázkou je podle mého názoru otázka, kterou je možno označit jako *konkurenci transmise a vulgární substituce*. K vulgární substituci neboli obecnému náhradnictví dochází v těch případech dědění ze závěti, kdy zůstavitel určí v závěti dalšího nebo další náhradní dědice pro případ, že by dědic hlavní, v jehož prospěch testuje, nedědil (např. že by zemřel dříve než zůstavitel).

Také tento institut není výslovně v našem platném právu upraven, a proto v minulosti vznikaly spory o to, zda ustanovení náhradního dědice v závěti pro případ, že závětní dědic dědictví nenabude, je nutno považovat za podmínku a tudíž ve smyslu § 478 o. z. za ustanovení v závěti, ke kterému se nepřihlíží (je irelevantní) nebo nikoliv. Nakonec byly spory vyřešeny v souladu s převládající praxí tak, že „takovéto ustanovení náhradního dědice není podmínkou ve smyslu § 478, neboť není omezením, příkazem či zákazem, který by podle vůle zůstavitele omezoval dědice ve volné dispozici jeho majetkem“. Tento závěr byl pak publikován v „Rozboru a zhodnocení notářské praxe vydaném Nejvyšším soudem v r. 1967 — Pls 1/67“ (str. 92).

Dojde-li ke střetu vulgární substituce a transmise, pak je podle mého názoru nutno dát přednost substituci ve smyslu argumentace naznačené shora při výkladu o konkurenci transmise a akrescence. Ustanovením náhradního dědice vyjadřuje zůstavitel svoji vůli, aby dědictví přešlo na jiné než eventuální zákonné dědice a tudíž i dědice transmitentovy a tuto vůli je nutno respektovat. Nedochází zde k rozporu s principem stojícím v pozadí transmise, neboť i náhradní dědic má možnost dědictví odmítnout. Toto řešení dávající přednost substituci je ostatně v souladu s převládajícími názory a praxí v těch státech, kde je transmise v právu výslovně zakotvena.⁵³⁾ Na tom nic nemění ani „formálně rovné postavení“ trans-

mise a vulgární substituce v našem právu, způsobené okolností, že oba instituty nejsou v našem občanském zákoníku upraveny.

V této souvislosti podotýkám, že výklad, kterým byl v našem právu vyřešen problém vulgární substituce, je podle mého názoru velice instruktivní i pro řešení zde zkoumaného problému dědické transmise. Naznačený výklad zcela převládl právě proto, že se opírá o základní cíle zákonodárné úpravy – v tomto případě artikulované pomocí právních principů. Zachování principu volnosti pořizovací spolu s principem volnosti dědicovy v nakládání s dědictvím bylo zde konfrontováno s formální dogmatickou interpretací termínu „podmínka“ obsaženého v textu zákona a bylo vyjasněno, že tento termín v souvislosti § 478 o. z. nelze chápat ve smyslu § 36 o. z. Domnívám se, že v tomto případě se jedná o typický příklad tvůrčí interpretace práva, tzv. dotvářející výklad, ke kterému by mělo docházet vždy, když vlastní text zákona je příliš kusý nebo nejednoznačný. Také při řešení zde zkoumaného problému považuji teleologickou argumentaci za pomocí právních principů za adekvátní, domnívám se, že jde o problém analogický.

Nakonec spíše pro úplnost výkladu je třeba uvést, že případná otázka *konkurence transmise a reprezentace* v duchu předcházející argumentace vlastně nepřipadá v úvahu, protože mám za to, že tzv. reprezentační právo (§ 473 ods. 2) jakožto speciální institut výslovně v zákoně uvedený, vždy vylučuje transmissi, resp. ji konsumuje.

Ad c) Jak již bylo řečeno, transmitent musí být samozřejmě způsobilým dědicem zůstavitelovým, a transmitář způsobilým dědicem transmitentovým. Kromě toho vzniká otázka, která mimochodem vznikla a nebyla vyřešena už v minulém století za platnosti⁵⁴⁾ AGB, zda transmitent musí být též způsobilým dědicem původního zůstavitele. Protože zastávám stanovisko, podle kterého je nutno hledět na pozůstalost původního zůstavitele a na pozůstalost transmitentovu jako na samostatné a oddělené celky, domnívám se, že transmitář musí být způsobilý dědit i po původním zůstaviteli. Jelikož se vlastně jedná o dvě pozůstalosti a dvojí dědění, je třeba také posuzovat způsobilost transmitentovu u každé pozůstalosti odděleně.

Z tohoto pojetí plynou další praktické důsledky. Především je třeba obě pozůstalosti odděleně zpoplatnit a zdanit. Na druhé straně nevidím důvodu, pro který by bylo nutno obě pozůstalosti projednávat zcela odděleně. Touto otázkou se však nebudu zabývat, neboť přesahuje rámec předsevzatých úvah a má procesní povahu.

Z téhož důvodu je možno dědit podle různých dědických titulů v téže transmissi. Např. zůstavitel (A), který nezanechal žádné zákonné dědice, testoval ve prospěch svého přítele (B), který zemřel dříve, než mohl dědictví ze závěti přijmout, dědictví pak přejde jure transmissiois ze zákona na děti tohoto přítele neboli transmitenta a ony se stanou transmitáři.

⁵³⁾ Např. výklad Liskův („Transmise podle obč. zák. a její použití v praxi“, České právo č. 7, roč. XI, Praha 1923, str. 58) a § 604 o. o. z.

⁵⁴⁾ Liska: op. cit., str. 58 a násl.

Někdy se může stát, že transmitář dědí zároveň jednak iure transmissionis, jednak iure proprio. Např. po zůstaviteli, který zemřel při automobilové nehodě, při které ve zničeném voze přepravoval celou svou rodinu, měla dědit ze zákona jednak jednou třetinou jeho manželka, jednak také po jedné třetině jeho dvě děti. Manželka však zemřela několik dnů po svém manželovi, aniž se mohla vyjádřit, zda dědictví přijímá či odmítá, a v tomto případě budou dědit děti, které po smrti přijaly majetek své matky, jednou polovinou ze zákona a jednak majetek po otci, kde kromě přímo již zmíněných dvou třetin, děděných iure proprio ze zákona, jim náleží ještě zbývající třetina iure transmissionis.

Tuto (poslední) třetinu dědictví po otci by ovšem dědily i bez transmise, kdyby např. matka dědictví odmítla nebo otce předemřela, ale v tomto případě se bude jednat o dvojí dědictví, tedy i dvojí zpoplatnění a zdanění, a hlavně o možnost odmítnout pozůstalost po otci transmitovanou přes matku za současného přijetí zbývajícího, původního a nezděděného majetku matky. Také zde bude nutno samozřejmě dědickou způsobilost dětí — transmitářů posuzovat odděleně jak k majetku po původním zůstaviteli — otci, tak k majetku po transmitentovi — matce.

8. ZÁVĚR

V předcházejících úvahách pokoušel jsem se teoreticky odůvodnit uplatňování dědické transmise v našem právu. I když tento institut náš občanský zákoník výslovně nezakotvuje, v praxi často k transmisím dochází a je otázkou eventuálních budoucích legislativních změn, zda by nebylo vhodné do části občanského zákoníku, která upravuje dědění, přidat např. ve formě jediného paragrafu ustanovení o transmissi. Stejně tak je ale možné otázku řešit pouze sjednocující a řídící činností Nejvyššího soudu či jinak. Domnívám se, že tomuto elaborátu nepřísluší v dané otázce navrhnout konkrétní řešení, neboť jeho forma bude odvislá od mnoha faktorů, mimo jiné i od stupně praktické naléhavosti zde zkoumaného problému ve srovnání s problémy ostatními. Stejně tak se neodvažuji zkoumat konkrétní praktické otázky, které s prováděním transmise souvisejí. Nemám k tomu ani dostatek podkladů ani předpokladů.

V celém zkoumání bylo pro zjednodušení uvažováno např. pouze o jednom transmitářovi, což je situace, která v reálném životě nastává spíše výjimečně, nicméně jen tak bylo možno vyřadit další, jak se domnívám velmi důležitý okruh problémů, které nastávají, jestliže jeden či více transmitářů dědictví odmítnou a ostatní nikoliv. Výsledky všech úvah směřují totiž do oblasti teorie dědického práva.

Domnívám se, že z předcházející analýzy vyplývá následující závěr, který je vlastně podnětem k dalšímu zkoumání. Především se ukazuje, že subjektivní dědické právo se v průběhu dědění proměňuje, že obsah dědickoprávního vztahu je v různých fázích dědění různý a že tudíž jednotný obecný pojem subjektivního dědického práva je nutno podrobněji rozčlenit. Obdobně je tomu i s ostatními základními prvky dědických

взťahů a dokonce i se základními pojmy dědickoprávní teorie. Např. pojem dědic znamená něco jiného před odmítnutím, resp. přijetím dědictví, nebo jiného po přijetí dědictví, ale před jeho vypořádáním a rozdělením, a něco jiného po potvrzení o nabytí dědictví státním notářstvím. Jak bylo naznačeno v úvahách o pootevřené dědické souvislosti, každou konkrétní analýzu dědění je třeba (i v praxi) rozdělit do několika etap či fází (např. nápad dědictví, přijetí dědictví, vypořádání dědictví a rozdělení), protože v reálném životě dědická sukcese vždy probíhá v čase a tento stav by měla vystihnout i odpovídající pojmově teoretická aparatura.

Problém okamžiku přechodu dědictví je, jak jsem se pokusil ukázat, problémem po výtce terminologickým, resp. otázkou zákonodárné, nutně zjednodušující a fiktivní konstrukce. Ve skutečnosti vždy se rozpadá do jednotlivých etap, podle rozhodujících právních skutečností: smrt zůstavitele — přijetí dědictví — jeho rozdělení. Řešení dílčího problému dědické transmise právě proto, že zasahuje pouze do určitých fází dědické sukcese a odkloňuje přechod z obvyklého standardu, vyvolává potřebu naznačené zevrubnější terminologie a analýzy dědění v časovém rozměru. Ukazuje se také, že převládající teorie dědického práva, které své pojmosloví čerpá převážně buď z obecných pojmů občanskoprávní nauky, anebo z nezbytně zjednodušeného textu zákona, nepostačuje k vysvětlení problémů z vlastního okruhu. Je proto nutno, podobně jako v nejnovějších pracích z této oblasti v ostatních socialistických zemích, hlouběji rozpracovávat teorii a terminologii i za rámcem výkladu zákonných ustanovení.

ВОЙТЕХ ЦЕПЛ

Наследственная трансмиссия

РЕЗЮМЕ

В исследовании рассматриваются такие случаи наследования, когда отпадает наследник, умерший вслед за наследодателем, не успев принять наследство либо отказаться от него. В таких случаях (в наше время весьма часто встречающихся, особенно в связи с последствиями аварий на транспорте), возникает вопрос о том, переходит ли или не переходит субъективное право наследника на принятие либо отказ от наследства, оставшееся нереализованным, к другим его наследникам.

В законодательстве разных стран и на различных экономических этапах развития встречаются оба возможных основных варианта ответов на данный вопрос. В чехословацком гражданском кодексе 1964 года вопрос наследственной трансмиссии прямо не урегулирован. В отношении разрешения данного вопроса в правовой теории появились противоположные мнения и, таким образом, в настоящее время уже классический спор по вопросу наследственной трансмиссии, возникший еще в прошлом веке, в известной мере возобновился.

После краткой характеристики проблемы и понятийного аппарата, приведенной в первой главе, в последующей главе рассматривается развитие законодательной регламентации наследственной трансмиссии на территории ЧССР. В дальнейшем производится классификация отличительных воззрений на исследуемый вопрос в научной литературе, затем дается подробный анализ основных аргументов, приводимых сторонниками и противниками трансмиссии (глава четвертая и пятая).

Здесь же автор занимает собственную позицию в отношении взглядов, согласно которым институт наследственной трансмиссии предполагает наличие законодательной регламентации наследования, которой ограничивается момент открытия наследства (delace) от момента его принятия (adice). В соответствии с этими взглядами трансмиссии в чехословацком праве не место именно потому, что вступление наследника во владение или управление наследственным имуществом происходит здесь непосредственно, с момента смерти наследодателя, а следовательно, упомянутая предпосылка отсутствует. Высказывая свое несогласие с этими взглядами автор указывает, что действующая чехословацкая правовая регламентация непосредственного перехода наследства сконструирована с использованием правовой функции, подобно тому как и правовые регламентации базирующиеся на опосредованном порядке наследования (например, hereditas iacens или лицо, временно ведающее наследством), в силу чего не имеет значения вопрос о том, в каких более широких связях трансформация урегулирована. Этот взгляд проиллюстрирован на примерах взятых из других законодательств и путем систематического обзора соответствующей современной правовой регламентации в остальных социалистических странах.

Следующим основным аргументом противников трансмиссии служит утверждение, что право на отказ от наследства является личным правом, а значит переводу не подлежит. Автор классифицирует субъективные права как личные и имущественные и заключает, что наследственное право является имущественным правом. Затем приступает к формулировке собственной точки зрения в отношении исследуемой проблемы в целом и считает себя сторонником трансмиссии.

В остальной части исследования производится анализ второстепенных последствий вывода относительно имущественного характера наследственного права, встречающихся также в других отраслях права. И, наконец, в заключение дается анализ последствий принятия трансмиссии в области наследственного права. Здесь вновь приводится определение трансмиссии и отграничение ее от подобного рода и сопрягающихся институтов наследственного права. Затем разрешаются вопросы возможной совокупности трансмиссии, с одной стороны, акресценции и вульгарной субституции, с другой.

Работа выливается в общий импульс по дальнейшей разработке теории наследственного права в смысле введения новых понятий, в которых отразились бы перемены субъективного наследственного права и элементов наследственного правоотношения во временной плоскости, в которой наследственная сукцессия всегда фактически имеет место.

VOJTĚCH SEPL

Die Transmission der Erbschaft

RESUMÉE

Die Studie behandelt jene Erbfälle, in denen der Erbe unmittelbar nach dem Erblasser stirbt, noch bevor er eine Erklärung darüber abgeben konnte, ob er die Erbschaft annimmt oder sie ablehnt. In solchen (in moderner Zeit, besonders im Zusammenhang mit den Folgen von Verkehrsunfällen häufigen) Fällen entsteht die Frage, ob das nicht realisierte subjektive Recht des Erben, die Erbschaft anzunehmen oder abzulehnen, auf die weiteren Erben übergeht oder nicht.

In den Rechtsordnungen verschiedener Länder und in verschiedenen Zeitabschnitten kann man beide möglichen Grundtypen von Antworten auf dieser Frage finden. Das tschechoslowakische bürgerliche Gesetzbuch aus dem Jahre 1964 regelt die Frage der Erbtransmission nicht ausdrücklich. In der Rechtstheorie traten bezüglich ihrer Beantwortung verschiedene Ansichten auf, sodass der heute bereits

klassische Streit über die Erbtransmission, der schon im vorigen Jahrhundert begann, bis zu einem gewissen Grad wieder auflebte.

Nach einer kurzen Umschreibung des Problems und der Begriffsbestimmungen im ersten Kapitel wird in einem weiteren Kapitel die Entwicklung der rechtlichen Regelung der Erbtransmission auf dem Gebiet der ČSSR untersucht. Weiters wird die Klassifizierung der unterschiedlichen Ansichten auf die untersuchte Frage in der Fachliteratur durchgeführt, worauf eine eingehende Analyse der Argumente der Vertreter sowie der Gegner der Transmission (Kapitel vier und fünf) folgt.

Der Autor nimmt einen eigenen Standpunkt ein zu der Ansicht, wonach das Institut der Erbtransmission eine solche rechtliche Regelung des Erbens voraussetzt, in der der Augenblick des Anfalles der Erbschaft (Delation) vom Augenblick ihres Erwerbens (Addition) unterschieden wird. Laut dieser Ansicht ist die Transmission in tschechoslowakischen Recht unzulässig, und zwar eben deshalb, weil die Erbschaft hier unmittelbar, im Augenblick des Todes des Erblasser erworben wird, also die angeführte Voraussetzung nicht erfüllt ist. Gegen diese Ansicht führt der Autor an, dass die tschechoslowakische rechtliche Regelung des unmittelbaren Überganges der Erbschaft unter Benützung einer rechtlichen Fiktion konstruiert ist, analog der auf der vermittelten Art des Erbens (z. B. hereditas iacens oder zeitweiliger Verwalter der Erbschaft) beruhenden rechtlichen Regelung und es daher nicht entscheidend ist, im Rahmen welcher Konstruktion die Transmission geregelt wird. Diese Ansicht wird durch Beispiele aus anderen Rechtsordnungen und einen systematischen Überblick über die entsprechenden gegenwärtigen rechtlichen Regelungen in den übrigen europäischen sozialistischen Staaten illustriert.

Das weitere Hauptargument der Gegner der Transmission ist die Behauptung, dass das Recht, die Erbschaft abzulehnen, ein persönliches und daher unübertragbares Recht ist. Der Autor legt die Klassifizierung der subjektiven Rechte als persönlicher und als Vermögensrechte dar und führt aus, dass das Erbrecht ein Vermögensrecht ist. Dann kommt er zur Formulierung seines eigenen Standpunktes zum gesamten untersuchten Problem und reiht sich den Vertretern der Transmission an.

Im restlichen Teil der Studie werden die weiteren, sich aus der Entscheidung bezüglich des Vermögenscharakters des Erbrechts ergebenden Folgerungen, die sich auch in anderen Rechtszweigen geltend machen, analysiert. Zum Schluss endlich werden die Folgen der Annahme der Transmission auf dem Gebiet des Erbrechts untersucht. Die Transmission wird hier von neuem definiert und von ähnlichen und damit zusammenhängenden Instituten des Erbrechts unterschieden. Weiter werden die Fragen eventueller Konkurrenzen der Transmission mit der Akkreszenz und der Vulgärsubstitution behandelt.

Die Arbeit klingt aus in der Anregung zur weiteren Bearbeitung der Theorie des Erbrechts im Sinne der Einführung neuer Begriffe, die die Verwandlungen des subjektiven Erbrechts und der Elemente der erbrechtlichen Beziehungen in der zeitlichen Ebene, in der es in der Wirklichkeit immer zur Erbsukzession kommt, voll erfassen sollten.

VOJTECH CEPL

Inheritance Transmission

SUMMARY

1) Vedle rozhodčích orgánů může zákonodárce zřizovat smírčí orgány, které však
mo The study deals with inheritance instances, where the inheritor dies immediately after the deceased, even before he had been able to declare, whether he wished to accept or to reject the inheritance. In such cases (very frequent in modern times, especially in connection with the consequences of road accidents) the point arises,

whether the inheritor's subjective right to accept or to reject he inheritance, that had not been realised, passes onto his next inheritors or not.

In the legal systems of various countries and at different historical periods both possible basic types of answer to the question may be found. The Czechoslovak Civil Code of 1964 has no specific provision for inheritance transmission. Contradictory opinions appeared in the legal theory and so the by now classical inheritance transmission controversy, which had started in the last century, was to a certain extent revided.

After a brief definition of the problem and terminology in the first and next chapter the development of the inheritance transmission ruling in the territory of the Czechoslovak Socialist Republic is examined. Next, differing opinions on the problem under investigation in the professional literature are classified, followed by a detailed analysis of the main arguments advanced by the advocates and opponents of the transmission (chapter four and five).

This is where the author takes up his own position towards the opinion, according to which the institution of inheritance transmission requires a legal inheritance regulation in that the moment of devolution is differentiated from the moment of its acquisition. According to this opinion transmission is inadmissible in Czechoslovak Law, because inheritance is acquired immediately on the deceased's demise and thus the mentioned requirement is not met. The author argues against this opinion that the contemporary Czechoslovak regulation of immediate inheritance transfer is construed by application of a legal fiction like the legal regulations resting on the manner of mediated inheritance (for inst. hereditas iacens or temporary inheritance administrator) and that it is, therefore, irrelevant in which wider construction the transmission is regulated. His opinion is illustrated with examples from other legal systems and with a systematic survey of the contemporary ruling in the other European socialist countries.

Another main argument advanced by the opponents of transmission is the claim that the right to reject inheritance is a personal right and therefore not transferrable. The author classifies subjective rights as personal and property rights and argues that the right of inheritance is a property right. And so he comes to the formulation of his own position to the whole problem under investigation joining ranks with the advocates of transmission.

In the remaining part of the study analysed are the incidental consequences of the conclusion that the right of inheritance is a property right, showing in other branches of the law as well. Finally, in conclusion analysed are the consequence of the transmission acceptance in the field of the right of inheritance. Transmission is once more defined and differentiated from similar and connected inheritance law institutions. Further, questions of possible concurrence between transmission and accretion and vulgar substitution are discussed.

The paper leads into a general call for elaboration of the inheritance law theory with the purport of introducing new terms comorting with the changes of the subjective right of inheritance and the elements of the inheritance legal relation at a time level when succession actually takes always place.

Die Studie behandelt jene Erbfälle, in denen der Erbe unmittelbar nach dem Erblasser stirbt, noch bevor er eine Erklärung darüber abgeben konnte, ob er die Erbschaft annimmt oder sie ablehnt. In solchen (in moderner Zeit, besonders im Zusammenhang mit Verkehrsunfällen häufigen) Fällen entsteht die Frage, ob das nicht realisierte subjektive Recht des Erben, die Erbschaft anzunehmen oder abzulehnen, auf die weiteren Erben übergeht oder nicht.

In den Rechtsordnungen verschiedener Länder und in verschiedenen Zeitabschnitten kann man beide möglichen Grundtypen von Antworten auf dieser Frage feststellen. In der tschechoslowakischen Rechtsordnung ist die Frage, ob die Erbschaft unmittelbar nach dem Erblasser stirbt, noch bevor er eine Erklärung darüber abgeben konnte, ob er die Erbschaft annimmt oder sie ablehnt, in solchen (in moderner Zeit, besonders im Zusammenhang mit Verkehrsunfällen häufigen) Fällen entsteht die Frage, ob das nicht realisierte subjektive Recht des Erben, die Erbschaft anzunehmen oder abzulehnen, auf die weiteren Erben übergeht oder nicht.